

XALBADOR

HERRIA GOGOAN

HERRIA GOGOAN

AUSPOA LIBURUTEGIA
(152)

Auspoa Liburutegia
(EDITORIAL AUSPOA)

Plaza Santa María, 2 — Tolosa, Gipuzkoa
Teléfono (943) 67 12 82

XALBADOR

HERRIA
GOGOAN

AUSPOA LIBURUTEGIA

1981

Azala: Xalbador. Foto Antton Elizegi.

© Auspoa Liburutegia (Tolosa - Gipuzkoa)
Inprimatzaille: Itxaropena, S. A. - Errikobarra kalea, 2 - Zarautz
ISBN 84-7158-094-2
Depósito Legal: S. S. 472/81
Octubre 1981

ARKIBIDEA

Zenbait argibide	9
Urruña	13
Aldude	25
Errexil zenari	27
Baigorri	31
Lazkao	41
Eun milla pezetako sariketa	43
Añorga	51
Xabierren amentsa	61
Zaldibia	63
Zer lore fresko polita!	69
Baigura	71
Pertsu batzu	75
Donostia'ko omenaldia	79
Zenbait bertso	83
California	89
Museko xapelketaren ondoko bertsuak ...	95
Domingo	103
Adiorik ez	107
Azpeitia	111

Amatxi	115
Uztapide	119
Aiherra	121
Heleta	129
Itsasu	133
Lur-ikarak lehertu egoitza	137
Euskaldun gazteriaren egutegia (1977) ...	139
Azken pertsuak	147

ZENBAIT ARGIBIDE

Xalbador itzali ondoren, batek baño geiagok, manetofon-zintetatik aren bertsoak atera eta beste liburu bat egin bear zala esaten zigun.

Bañan zailtasun aundia ikusten genduan, eta nun eta *Odolaren mintzoa* liburuan.

Liburu ortan, izan ere, Xalbador zana go-neko maillaraño iritxia zan. Bañan zintetako bertsoak, aotik aorakoak izanik, ezin izan ditezke, iñola ere, patxaraz eta astiarekin paperean idazten diranak bezin onak. Orrela, bigarren liburu orrekin, goratu bearrean, ez ote genduan Xalbador beeratuko?

Bildur ori genduan, beraz. Bañan liburu berri ori ez egitea ere, orain egin baititeke eta denborarekin ezin egingo baita, etzitzaigun ongi iduritzen. Zalantza ortan giñala, beste bide bat bururatu zitzaigun.

Garai batean manetofonorik etzan. Ala ere, orduko bertsolariak kantatutako bertsoetatik

ere, banaka batzuk iritxi dira gure eskuetaraño, entzuleak gogoan artuta. Bertso oiek, geienetan beintzat, onenetakoak izaten dira. Bertso txarra ez baitu entzuleak aintzakotzat artzen. Bañan bertso ona ikasten, alegiña saia.

Xalbadorrekin ere berdin izango zala pentsatu genduan: bertsozale jendeak buruz ikasiak izango zituala arek plazetan kantatutako zenbait bertso, eta bertso oiek onak izango ziralak.

Ala, galdezka asi giñan, aren bertsorik nork ote zekian. Olakorik zekitenak, bai gustora eman ere.

Bañan orain manetofonorik badan ezkerok, beste onela ere galdetzen genion jendeari:

— Xalbadorrek bertso ederren batzuk nun kantatu zituan bai al dakizu?

Baietz erantzundakoan, alako tokitan eta alako egunetan oso bertso onak kantatua zala, orduko zinta andik edo emendik bildu eta dalako bertso oiek papereratu egiten genituan.

Eta, gisa ortan billaka ari giñala, Xalbadorrek paperean emandako bertso ale batzuk ere agertu ziran.

Iru iturritatik bildutako bertsoak osatu dute, beraz, liburu au: iñoren aotik jasoak, manetofon-zintetatik artuak, eta Xalbadorren papereatik kopiatuak.

Bañan beti ere gauza bera eskatu diegu bertso-emale guziei: Xalbadorrek bertso oiek nun eta nola kantatu zituan, lerro batzutan adieraz-

tea. Bestela ez baitira bertso asko konprenitu ere egiten. Dan-danak, borondate onenez egin digute lan ori. Ala, bertso-andana bakoitzaren aurretik, adierazpen ori arkituko du irakurleak; ondotik, berriz, emalearen izena.

Bañan emale oiek, Euskalerra probintzi berekoak ez izanik, ez dute euskera berdiña erabili, ez-eta ortografia berdiñez idatzi. Iñoren idazkera ikutu ere gabe, bakoitzarena errespetatu egin degu.

Besterik gabe, badaki irakurleak liburu auzer dan eta nola egiña dan.

Odolaren mintzoa liburuaren neurrira irixten ez dala, esan bearrik ere ez dago. Ala ere, onako bertso auker etzuten baztertzerik merezi eta atsegin aundiz eskeintzen dizkiogu erriari, Xalbador zanaren oroipengarri berria izan dezan.

Orain, azkenik, bi itz liburuaren izenburuaz. Izenburu ori oroipen batek erakarria baita.

Xalbadorrek, *Odolaren mintzoa* liburua bukatu zuanean, izenburua autatu bearra izan zuan azken egitekoa. Askok uste baño zallagoko lana. Burua ederki berotzen duana.

Askotan, liburuaren erraietatik sortutako izenburuak, ederrenetakoak izan oi dira.

Liburutik esaera egokiren bat berezi eta izenburutzat ezarri, esan nai degu. Ala, liburuaren pruebak zuzentzen asi giñanean, alboan paper zuri bat jarri genduan, olako esaeraren bat agertu ezkeru, antxe idazteko asmotan.

Ari-ari giñala, banaka batzuk berezi eta dalako orri ortan idatziak genituan. Oietako bi gogoan dauzkat: *Golkoan nuen uretik* eta *Herria gogoan*. Bigarrengo au oso Xalbadorren gustokoa zan. Bañan nik auxe esan nion:

— Bai; izen ederra da. Bañan Uztapidek argitaratu berria du *Lengo egunak gogoan* izeneko liburua. Eta, orren segidan eta sail berean, *gogoan* itza izenburutarako berriz erabiltzeak, ez du ongi emango, nere iritzirako beintzat.

Xalbadorrek onela erantzun zidan:

— Bai; arrazoin duzu. Bainan ez dugu izenburu ederragorik aurkituko.

Etzan, ordea, orrela gertatu. Askozaz ere ederragoa eta beteagoa andik laister azaldu zan: *Odolaren mintzoa*, Xalbadorrek bere liburuan iru aldiz-edo erabiltzen duan esaera.

Eta orain, *Herria gogoan* Xalbadorren gustokoa zala oroiturik, beste liburu oni izenburu orixe ezartzea pentsatu degu.

Herria gogoan zuala ibilli zan ura kantuan, erriz-erri eta plazarik-plaza. Izan dedilla, bada, *Herria gogoan*, liburu onen izenburua.

Eta liburu au izan dedilla bide, *Herria gogoan* zuala bizi izan zana, il ondoan *Herriaren gogoan* ere bizi dedin.

Liburua osatzeko gaiak eman dituztenak ere, ez luteke, noski, sari oberik naiko, beren lanaren ordain.

A. Z.

URRUÑA

Mugaz iparraldeko bertsolaritzak asko zor dio Urruña'ri. Erri polit ortan, bertsolari-saio bikaiñak egin oi ziran garai batean.

Artean etzuan edozeñek manetofonorik izaten. Andik urteetara ugalduko zan tresna ori. Eta oso tramankulu astuna zan gaiñera asiera artan, batetik bestera eramateko. Orregatik, biotzez eskertu nion Emil Larre adiskideari, orduko zenbait grabazio nere eskuetan jarri zituanen. Urrengo bertsoak zinta oietatik artuak dira.

1957'eko Abuztuaren 18'an, gai-jartzalleak, Telesforo Monzon'ek, onako lan au eskatu zien bertsolariari:

— Orain galdetuko diotegu jaun bertsolari-eri, heldu ditezela bakan-bakan hunat eta eman dezatela urruñarren aintzinean beren buruaren berri: nor den bakoitza, izena nola duen, zer ofizio duen, nun bizi den, nai duen guzia.

Xalbadorrek onela bete zuan eginbide ori:

Hemen guziek dakiten gauza
bertsutan dezagun aitor:
jaun-andereak, badakizute
deitzen naizela Xalbador.
Baitut etxean behi ta ardi,
badut pentze eta alor,
bai eta ene bizipidea
laborantzatikan dator.

* * *

Urrengo urtean, 1958'an, Apirillaren 13'an, bertsolari-txapelketa jokatu zan Urruñia'n; eta Irun'go Baxurko zanaren omenez jokatu ere, olerkari ori España'ko gerra-denboran bertan bizi izana baitzan.

Baxurko orrek, Jesukristoren bizitza bertso-tan jarria zuan; baita San Inazioarena ere.

Zazpi bertsolarik kantatu zuten: Basarri, Uztapide, Mattin, Xalbador, Errexil, Xanpun eta Aintziart. Lenengo laurak berexiko ziran, Paris'era joan eta an kantatzeko.

Goizean meza nagusiarekin asi eta ondoren bazkaria. Uztapide eta Basarrik launa bertso kantatu zuten bazkalondoan, Baxurko zana goralduz.

Xalbadorrek, gero guri esango zigunez, artean etzekian Baxurkoren berri, euskaltzalea izana zala besterik. Ari buruz bertsoa bota bear

ala ere. Basarri eta Uztapide ixildu ziranean,
onela kantatu zuan:

Bi lagun maite entzun ditut nik
lagun joan batez kantatzen,
hainbertze triste, nigarra ere
baitzakoten eskapatzen.
Beti gaitzean nigar iterik
Jainkoak eztu barkatzen,
saia gaitezen lagun hark egin
duen ziloa tapatzen.

Arratsaldeko lauretan, *Itxas-mendi* zineman,
txapelketa asi zan. Gai-jartzallea, Hernandorena
jauna zan. Lan au eskatu zien bertsolariei:

— Bertsolari bakoitzak abestuko ditu bi ber-
tso, Urruñari agur egiñaz. Bainan, eta jujek har-
tu dezatela kontu, Urruñak baditu hiru gauza
aipagarriak: Sokorriko Ama, Larrungo mendia
eta Bidasoako errioa.

Xalbadorren bertsoak:

Jaun-andereak, hastera noa
kantuz, nekez bada, nekez;
herritik urrun ateraia naiz
zuen arterat suertez.
Gaixo Urruñan, hain zauzkat gora
beti maitearen maitez,
egun hunarat etortze hunek
gaztetu nau hamar urtez.

Bidea urrun hunarat bainan
halakoa baitu fama,
arin dirudi hunat jitean
bizkarrean dagon zama.
Larrun ikusiz etorria naiz
Bidaso bazterrean barna,
gaurko eguna pasatzen lagun,
otoi, Sokorriko Ama.

* * *

Hernandorenak bina bertsu eskatu zien,
euskerara galtzen ari zala eta.

Xalbadorrek auek kantatu zituan:

Eskuara galtzen ari dela ta
hortaz jar daike serio,
bainan ez dadila sekulan gal
otoi gu giren medio.
Konprenitzen ez duenari're
esplikatu behar zaio,
gure eskuara zer den guretzat
ta zonbat duen balio.

Frantsesez mintzo entzuten dira
gure etxetik ez urrun,
bortxaz onartu behar manerak
ikusten ditugu egun.
Halarik ere gure partetik
einbidea bete dezagun:
frantsesez galdetzen badute're
guk eskuaraz erantzun.

Lau itz auekin bertsoa osatu bear izan zuen
Xalbadorrek: ahal, apal, afal, itzal.

Xalbadorrek:

Gorputzez gora bainan
jakitatez apal,
famatua naiz bainan
badut ainitz itzal.
Etxerat ezpanaute
eremaiten ahal,
egin beharko dut gaur
hemen berean afal.

Bazkal denboran Xalbadorrek kantatuak:

Ez ginela honela
badu zonbeit urte,
egungo hau goxoki
igaro nai nuke.
Nik kantatzen dut bainan
jatea ere maite,
nik ere botako ditut
asetzen banaute.

Hiruek bota dautate
hortan bertsu bana,
bainan, jende maiteak,
ez otoi engana.
Nik bear ditut bai segur
jana ta edana,
ta heien araberan
egiten dut lana.

* * *

1959 urtean ere egin zuten Urruñá'n bertso-lari-saioa. Xalbadorren bertso-pare bat aldatuko degu onera. Gaia onela eman zioten:

— Horra bertze gai hunkigarri bat. Denek ikusi dituzute mendian artzainak, nola ibilki diren beren artalde ta zakurrekin, mendian bakarririk, gogoetaka. Artzain bat arroketan beheiti eroria dago. Eztu salbatzeko esperantza haundirik. Jainkoari dei egiten dio. Xalbador, eman zaite artzain horren baitan; eta, bera bazina bezala, erraiozu zerbait, begiak altxaturik, Jainkoari:

Xalbadorrek:

Oi, eni ere gertatu zeraut
gerta daikena orori:
artzain mendian nindagolarik
peñak beheiti erori.
Hemendik ez da ateratzerik,
ene biziko naiz eri,
ene otoitzak bihotz-bihotzez
zeruko Jainko Jaunari.

Ene iduriz uros nintzana,
nihaurek uste gabean,
betikotz hemen eroria naiz
peña itsusien artean.
O, Jainko ona, zuk har nezazu
zuhauren pietatean,
zeru izkin ilunean ere
har artzain xoko batean.

* * *

Beste gai bat, Urrufian, 1959 urtean:

— Xalbador, herriko auzapez errespetagarri eta agurgarri bat zira. Herrian pesta da eta jende guziak ohartuak dira gure Jaun auzapezak galtzak ipurditik zilo dituela. Bi bertsularik, Mattin eta Zubikoak, ahal bezain polliki jakin arazi dautzute zer gertatzen den; eta zuk, Xalbador, bi bertsulari horier eskerrak bihurtzen dituzu. Bi bertsu.

Xalbadorrek:

Ni ere egun hola gertatu
izan naiz denen buruan,
ez bainakien ene andrea
ez zela ene onduan.
Beharrik huna bi bertsulari
ene laguntzerat juan,
aunitz estimatzen zaituztet ta
jarri ene kontseiluan.

Huna goizean uste gabean
gaizki jauntzirik jarria,
galtza xaharra soinean zarririk
hantxet utzirik berria.
Bi koplari hauk egin dautate
fagore izigarria,
denak holako baginitu guk
ongi ginuke herria.

1960 urtean, Urruñari agurra Xalbadorrek:

Urruñako herriak
gaur egin du gogor:
koplariak jin eta
jende guzia hor.
Hunat heldu ez denik
erran zazue den nor?
Zuek galdegin eta
ez balin badator,
erten alko duzute
hil dela Xalbador.

1961-ean, Xalbadorren ongi etorria:

Kantatzerat jinak gira,
kanta dezagun beraz,
gogoia beterik daukat
eta bihotza beratz.
Urruñia herri maitea,
zutarik gaitezen has,
eta zure seme maite
Xanpun dugu gaur eskas.

* * *

1962 urteko Otsaillean, berriz ere bertsolari-saioa Urruñan. Gaia:

— Xalbador, zure ofizioaz eta ofizio hortarik biltzen duzun bizipideaz kontent zirea?

Xalbadorrek:

Ofizioa artzaintza daukat
horra guzien buruan,
eta jakin zuk, ni uros bizi
naiz ardien inguruan.
Udan mendien gainean eta
zelai onetan neguan,
ner'ofizioa baino hoberik
ba ote dago munduan?

Ez dira beti trankil egoiten
artzain gaixoen bihotzak,
berarendako kalte haundiak
ekar baitezazke hotzak.
Otsail onttoa ukan dugu ta
orai joan zaizkit lotsak,
amenstu baino diru geiago
egiten baitu bildotsak.

Uztapide eta Xalbadorrentzat gaia:

— Uztapide gaizoa eri haundi dugu. Xalbador bere laguna joaiten zaio bisitarat. Xalbador penatua da bere laguna planta hortan ikusirik; eta Uztapide, berriz, gogoetatua, ez ote duen-eta bere konduen emateko tenorea hurbil. Biak bertsulariak baitira, biak halere lotzen dira bertsutan. Gora solasak ibiliz, erabiltzen dute beren arteko adixkidantza eta gizonen zortea.

Xal.: Elgar'zagutu ginuenetik
urak egin baitu bide,
bainan halere hastean bezain
adixkideak gu gire.
Ta, bai, nik zutaz badaukat griña,
nola zaitut, adixkide?
Osagarrian nola zabilta,
bihotzeko Uztapide?

Uzt.: Estimaturzen dizut, Xalbador,
egin dirazun bixita,
etzaitzela tristetu beintzat
ni gaur miñez ikusita.
Laixe mundutik jua bear dedala
jarria nago etsita,
penarik aundiñ-aundiña daukat:
jua bearra zu utzita.

Xal.: Idaia beltzak, otoi, utzkitzu,
bestela naike samurtu,
behar zaitut nik gaur kontsolatu
eta bihotzez agurtu.
Ez zira, jauna, oraino hortan,
otoi, ez zaite beldurtu,
bertzenaz nahi zinuke naski
ene bizia laburtu.

Uzt.: Urte batzuek lendabiziko
ezagun egin genduan,
beti gozatu izandu naiz ni
Xalbador jaunen onduan.

Baña mundu au, zuk badakizu,
betiko ez baigenduan,
emen ez bada inguratuko
gerade beste munduan.

Xal.: Hitz hoitarikan ez eni aipa,
hoiek dira ene penak,
berdin sendoak izaiten dira
ustez eri haundienak.
Ez pentsa zure osagarrian
egin duela gorenak,
oraino ondolik dauzkatzu, Manuel,
egunikan ederrenak.

Uzt.: Mundu ontatik abiatzian
bearko zaitut agurtu,
nola unuzkero egunak diran
guretzat oso laburtu.
Zuk badakizu inoiz biotza
egiten ongi samurtu,
nik andik nai det laguntza egin
da zuk danak ontzat artu.

Xal.: Manuel, lagundu naiko zaitut nik
ahalaren arabera,
ta geiago ez zaitut haizu'zten
hitz horien erraitera.
Pasatuko zaitzu gaitz hori
zonbeit egun gora bera,
guk herioa bilatu gabe
bera jinen da bidera.

Uzt.: Gurekin zer egin jakingo du
zeru-lurraren Jabeak,
emendik juan bear dala ta
zertan izan naigabeak?
Beste aldian izan litezke
gaur baño egun obeak;
pena bat det nik: ezin ordaindu
zuk eindako mesedeak.

Xalbadorren azken agurra:

Ez naike egun hain klarki mintza,
kasik badut debekua,
halarik ere nik diotana
ene bihotzetik dua.
Oi, zu, Urruña, nik izan zaitut
betidanik maitatua,
zu baitzirade Eskual Herriko
zinezko igeslekua.

Bikarioak zerbait egin du
herri huntan orai arte,
ez uste izan egin duenik
eskuarari ere kalte.
Orai denborak bete ditu ta
doa hemendik aparte,
sinets nezazue hartzen dudala
zuen naigabea parte.

A. Z.

ALDUDE

Alduden, 1964-X-25-an, lau bertsulari izan ziren: Xalbador, Zubikoa, Mattin eta Uztapide. Sujet emaile, Mixel Labeguerie'k:

— Xalbadorrentzat sujeta: Hogoï urte dituen enbalidua zira, Xalbador. Ait-amek suntsitzen ahal zintuzten, bainan altxatu zaituzte.

Xalbadorrek:

Ez du balio, jaun andereak,
zuen penatzen artzea,
zorigaitzeko sortzea baitzen
mintzo den hunen sortzea.
Bainan berdintsu baiterauzkat nik
izan bat ala bertzea,
Jainkoak ere gure gatikan
hartu zuen kurutzea.

Maluros sortu, maluros bizi
behar dut gaur eta bihar,
orai ni uros nehork munduan
ez bainiro naski ezar.
Ait-ama onak, horren gatikan
ez egin hoinbertze nigar,
denak maluros bagire ere
guk maite dezagun elgar.

Jasan zazue duzuen pena,
egiten dut nihaurena,
zuen malurra ni izan bainaiz,
izan nadila azkena.
Debaldetan da beti gogoan
nitaz egin duzuen,
Jainkoak bezik ez zake eken
Jainkoak eman duena.

Aita Salaberry eta Lafitte bertsulari-egunean
parte hartzerat joanak zitaizken, Xalbadorrek az-
ken agurra hunela kantatu baitzuen:

Bertze guzien artetik hemen
ni ere sartuko naiz xit,
akabatzeko gauza politak
bururat heldu baitzauzkit.
Ohoragarri ditugu bi jaun:
Salaberry eta Lafitt(e).
Hok Alduderen amodioan
jinak direla badakit.

J. L. Hariñordoki, Laka, Baigorri.

ERREXIL ZENARI

Herria astekariak, 1965-IX-23'an, onela eman zuan Errexil bertsolariaren il-berria:

«Gure Jainkoak bereganatu du, 47 urtetan, Errexil pertsularia, sei haurren aita.

Errexil duzu Gipuzkoako herri pollit bat, Loiolako ondoan. Herri hortarik atera dira egundainotik gizon pizkor eta eskualtzaleak... Horkoa da Baserri jauna.

Errexilen sortzeko izena zen: Juan Eizmendia. Espainiako nahasmenduan soldado altxatua, etorri zen hunarat Francotiarren ihesi. Bi urte iragan ondoan Landesetan, mutil tokia egin zuen Urruñan eta hemen ezkondu zen.

Ofizioz zen harrobizalea.

Min bizi az joa, multxo bat aldiz operatua, Errexilek mundu hau utzi du zernai pairatu ondoan. Fede handiko gizona, errotik familiakoa eta lagunkina, ez du utzi pena eta orroitzapen onik baizik.

Bera zen hamabi haurretako familiarik eta utzi dituen haurretarik hiru dira oraino ttipiak.

Gaitzeko jendeketa zen ehoretan... Bere pertsulari lagun eta adixkide zituen apez multxo bat han zituen segitzale.

Ez dugu gehiago ikusiko, begiak bete-ala behakoa hazten zuen gorputz nasai, guri, bapoa.

Ez dugu gehiago entzunen haren boza gorakari, bero, afrikatar xaramel kantari batzuen antzekoa.

Ez dugu gehiago gozatuko haren pertsu, batzuetan nolazpeiki moldatua, bainan askotan ere malezi pizkorrenez orratua...

Ez, ez dugu ahantziko gure Errexil.

Zerutik lagun gaitzala, gu, familia eta Eskual-Herria.

Haz fedea ta bizi
familiari hurbil,
Eskuara ta Herria
beti maitez ibil,
erakaspén horiek
ez, ez ditaizke hil,
zutarik hori dugu
ikasi, Errexil.»

* * *

Il-berri ori, firmarik gabe, Urruña'ko saillean agertu zan.

Argibide ori aurretik dala, askoz obeto uler-tuko dira Xalbadorren urrengo bertso auek.

Errexil zanarentzat bertso-sail bat, *Odolaren mintzoa* liburuan arkituko du irakurleak.

Beste iru bertso argitaratzen ditugu gaur emen, Xalbadorrek bere kantu-lagunari eskeñiak.

Kanbo'n kantatu zituan, bertsolari-jaialdiren batean.

Bañan olakorik idatzi ez baigenduan, beste txetasunik ezin emango degu oraingo ontan: ez jaialdia egin zan egunaren berri, ez bertso aukerak nundik eta nola bildu ditugun, ez manetofonoz jaso zituanaren izenik. Bertsoak soil-soillik, beraz:

Lagun arte hau heriotzeak
nola deraukun bipildu,
orroitzapen horrek behar gaitu
lagun guziak umildu.
Errexilekin gu zonbat aldiz
ginen batetarat heldu!
Ta gure xori errexifioleta
betikotz zauku ixildu!

Jaun horrek ongi ibili zuen
Jainkoak eman dohaina,
gogo argia zeraukan eta
araberako mingaina.
Bainan lur hunek iretsi behar
ber-hunen baitan eraina,
beretzat hartu duen Jainkoak
eman bezauku ordaina!

Esperantza gabeak bezala
ez gaitzela erabil,
hemen gelditzen girentzat da
heriotzea hoin bipil!
Joan denak aldiz ongi zakien
noizbait behar zuela hil,
gu ere laster hor gaituzketzu,
ikusi arte, Errexil!

A. Z.

BAIGORRI

Baigorrirentzat zer sentimentu zituan, ederki asko agertu zuan Xalbadorrek, *Odolaren mintzoa* liburuan, Baigorriko erriari eta bertako jaun erretorari jarritako bertsoetan.

Kantuan ere bein baño geiagotan izana zan Baigorrin.

Bertako Jean Haritschelhar adiskideari entzun izan diogu: bein batez, bertсотara alako egunetan etorriko ote zan idatzi omen zion, eta egun batzuren buruan erantzuna artu:

— Bai. Xalbador.

Eskutitz laburragorik ez omen du sekulan ere eskuetaratu. Ala ere, bear zan guzi-guzia esaten zion.

Baigorrin kantatutako bertsorik guk ez genduan. Bañan bertako Hariñordoki adiskideak, Laka bertsolariak alegia, mordoia bialdu digu. Onentxoena onera aldatzen ditugu.

1967'ko otsaillaren 8'an, lenengo agurra onela kantatu zuan:

Egun goizean beha egon naiz
gure argi zirrintari,
mendi gainean lanorik bezik
ez baitzitzaukun ageri.
Gero behatu gaurko egunak
eskaintzen zeraukunari,
eta egin dut argitu behar
dugula egun Baigorri.

Eskual Herria ezagutzen dut
nik hor gaindi ibilirik,
pentsa zazue pertsularia
ez dagoela geldirik.
Bainan badea Eskual Herrian
leku bat pollitagorik?
Enetzat arras hitsa litaik
ez baginu Baigorririk.

* * *

Zubikoa bertsolaria presentatzea Xalbado-
rren esku utzi zuten. Onela kantatu zuan:

Baigorri hunek orroitgarria
izanen duke gaurkoa,
hemen baititu bertsulariak,
hemen du ere Jainkoa.
Nintzelarikan ez pertsulari
bainan haurtxo bat mikoa,
nik pertsu kantuz ari zelarik
kusi nuen Zubikoa.

Eta nik gostu hartzen bainion
egiten zuen lanari,
hortât heltzeko egin izan dut
gero indarrez zer nahi,
Egun pertsutan Euskal-Herriai
kantuz nola bainaiz ari,
ni hortarat arribatua naiz
horren urratsa gidari.

* * *

Artzaintza gai emanda, bi bertso auek kantatu zituan:

Gure Jainkoak bizia eman
ta biziaren emaitza,
eta harekin gutarik denek
ukan dugun zorigaitza.
Lengo konturik ez dago orain,
denak ordainduz doatza;
denek alderat uzten zaituzte,
zorionezko artzaintza.

Gure artzaintza bukatu dela
urte batetik bertzera,
naigabe hori sartu zait eni
erdiz erdi bihotzera.
Mundu huntatik, artzain maitea,
arras aldatzen bazera,
sarri nor etorriko ote da
Jesusen adoratzerara?

* * *

Beste gai au ere, Xalbadorri egun artan Baigorri eman: Parisen sehi (neskame) dauden euskaldun neskai lau bertso.

Xalbadorrek:

Hartzerat noan sujet bidean
begiratzea aski da,
horrek hunkitzen duenik bada
munduan bat edo bida.
Bere herritik ihesi joanez
kantu hau gora ari da,
neska, hiriko lilluragailuz
otoi ez zaitela fida.

Gazteak beti ukaiten badu
gose hori bihotzean:
izkin bateko berri jakinki,
hea zer dagon bertzean.
Bai eta zenbait gaizki erortzen
horrelako amentsean,
Parisen dauden neska zorbait gaur
oi balaudetzi etxean!

Bada munduan aments sobera,
badu munduak lillura,
eta gazteak ez duen hortaz
ukaiten du arrangura.
Plazer gose bat bezala zaio
etorriz geroz mundura,
urrun joanak itzul litaizke
gogotik sortu lekura.

Bai, aments hori pasa zaioten
eskual gazte batzueri,
sendagailu keta joan ziren
ustez kausiturik eri.
Zendako sofri, zendako egon
horrela Parisen sehi?
Itzul zaitezte sortu lekurat,
nehoiz ez da berantegi.

* * *

Lau oin edo lerro-muturrak emanda, bertso
auek osatu zituan:

Mundu huntan daukagu
bizi modu latza,
elgar ez ikusi nahiz
hemen baigabiltza,
guhaurek jakin gabe
nun daukagun giltza,
berdin aingeruarentzat
hartzen dugu hartza.

Jainkoak borondatea
eman zautan nasai,
adixkideak baditut
baita ere etsai.
Nahiz hunen erraiteko
ez naizen egun gai;
mugaz bi aldetakoak
garela gu anai.

Eta azken agurra:

Gure aditzen egona da gaur
bai apez ta bai mediku,
eta gaurkoan gain huntarikan
ein dautzuegu prediku.
Baigorri maitea, zuri ertea
eni ez zeraut debeku:
aintzina ere izan zaite zu
eskuararen ihes leku.

* * *

1968-eko apirilaren 28'an ere, bertso-saioa egin zan Baigorriin, Jean Haritschelar gai-emale zala.

Onek, Jean Monlong zanari zenbait bertso kantatzeko eskatu zion Xalbadorri.

Jean Monlong ori oso adiskide biotzekoa izana zuan Xalbadorrek, eta bertso-aldi ederra ere eskeñi zion *Odolaren mintzoa* liburuan. Baigorriin onela kantatu zuan:

Gogo haundirik ez daukat bainan
behar dela ikusirik,
Jean Monlong zena aipatzerat noa
begia erdi bustirik.
Ez zinuen zuk oraino behar
hain laister galdu bizirik,
zendako joan zira zu bada
gu hemen hola utzirik?

Zu hemen zinen denboretan ni
zoriontsu nindagola,
hanbat laguntza egin dautazu
eta eman hanbat eskola.
Orai bakarrik ikustean ni
pena hartzen duzu hola,
iduri baitut haize gaixtoak
adar gabetu arbola.

Gu elgarrekin hanbat ibili
beti ontsa izan beharrez!
Orroit zirea gazte denboran
pasatu egun ederrez?
Oraino ere ikusten zaitut
maitasunaren indarrez:
zu irriz ari zirade eta
ni zarri nuzu nigarrez.

Bertze asmorik zuen ordea
gure guzien Artzainak,
bere sabaira biltzeko gaitu
mundu hunetan erainak.
Berma gitela zure lagunak
ibiliz gure mingainak,
zuk bezelaxe maita ditzagun
gure herriko dohainak.

Estatu huntan ezin nintaike
hainitz luzeago egon,
hiltzea baino trixteagorik
bizientzat ez da nehon.

Hemen nola zen badakit eta
orai badakit nun dagon:
zeruan zaude, segur naiz hortaz,
ikusi arte, Jean Monlong!

* * *

Urrengo gaia, iru bertso kantatzeko: haize
hegoaren erokeriak. Xalbadorrek:

Haize hegoa aipatzean nik
gogoan dut udazkena,
gizonarentzat erogarria
izaiten baita lehena.
Berarekilan ez gira kontent
kentzen badauku're pena,
erraiten dute: haize hegoa,
emazteain xoramena.

Haize hegoak eni bortzetan
aldatu deraut gogoan,
haren hatsa hartzen dudalarik
ez naiz kausitzen lengoa.
Dena marruma eta zaparta
hor gaindi norapait doa,
udazkeneko eta neguko
ez da txarra, ez, hegoa.

Haize hegoak ekarri eta
haize hegoak ereman,
hura ere behar du jujatu
bakotxak bere araberan.
Denentzat hain gaixtoa dela're
nik ez dezaket gaur erran,
zonbaitek atseginekin kusten
baitute uso denboran.

* * *

Azkenik, euskal eremuer pertsu bat.

Xalbadorrek, *Lurraren pean sar nindaiteke*
airea artu zuan, *Esperantzarik gabeko amodioa*
bertsoen airea alegia, eta onela kantatu:

Oihan, mendiak, zelai, bazterrak,
zoin xoragarri bixtara,
horier mundu huntan ez daike
bertze gauzarik konpara.
Beha jarri eta ez ditaizke
ene begiak aldara,
edertasunez gorputz guzian
emaiten dute daldara,
edertasun hoiien osatzeko
hor gaixo gure euskara.

J. L. Hariñordoki Laka, Baigorri
A. Z.

LAZKAO

Au zala, amalau urte bai; 1967'an edo olakoren batean izango zan.

Lazkao'n, *Domarda* soziedadean, urteko bazkarian, Lazkao-Txiki eta Xalbador ziran.

Batean, gaia onela eman zien gai-jartzalleak:

— Emen badira mutil zar batzuek, esaten dutenak, txekorra puskaka saltzen dan artean, ez dijoazela osorik artzera. Lazkao-Txiki, mutil zarra; eta Xalbador, aurka.

Lazkao-Txikik eman zion asiera. Urrena Xalbadorren txanda eta onela kantatu zuan:

Zuk, Joxe Migel, sasoi daukazu
landutzeko baratzea,
bat giro ona izan liteke,
baita txarra're bertzea;
zuk hobe duzu aunitzez ere
txekor osoa hartzea,
hartarik zutaz izanen dira
aurea eta atzea.

Itz guziak ez nituan jasoko juxtu-juxtuan.
Bañan gutxi gora-beera bai. Rimak, beintzat, oie-
txek ziran.

Azken agurra kantatzean, azkeneko bi pun-
tuak onela eman zituan Lazkao-Txikik:

Aizu, Xalbador, mugaz arunztik
iñork galdetzean ala,
esan zaiozu emendik ere
euskaldunak bagerala.

Eta Xalbadorrek:

Ni pozik nagon toki batean
luzaroan ezin egon,
jakinagatik toki hoberik
enetzat eztela nehon.
Bihar andreak galdetzen badit
nere bihotza nun dagon,
beldurrik gabe erranen diot:
Han utzi nuen Lazkaon.

*Lazkao-Txiki, Lazkao,
eta Patxi Iraola, Zaldibia,
bertsolariak*

EUN MILLA PEZETAKO SARIKETA

Donostia'n, 1968'eko Otsaillaren 4 eta 11'ean, Anoeta pelota-plazan, eun milla pezetako sariketa jokatu zan.

Amasei bertsolarik kantatu zuten: Agirre, Azpillaga, Lasarte, Lazkao-Txiki, Mattin, Murgartegi, Uztapide, Xalbador, Arozamena, Basarri, Garmendia, Lazkano, Lizaso, Lopategi, Mitxelena eta Xanpun. Gorrotxategi'k etzuan kantatu, Ceuta'n soldadu baitzan. Narbarte zanak ere ez, osasunak etzion laguntzen eta.

Gai-jartzalle, Joxe Mari Iriondo. Epai-maiekoak: Bizkai aldetik, Xabier Amuriza; Bidasoa'z ipar aldetik, Mixel Itzaina; Gipuzkoa'tik, Juan Mari Lekuona eta Juan San Martin; eta Napparro'tik, Joxe Mari Satrustegi.

Jaun auek beren epai-lana puntuazioa agerian emanaz egin zuten. Punturik geien, Basarrik irabazi zuan: 602. Ondoren, Xalbadorrek: 598. Eta oso alde txikia izanik, saria erdibana egin zuten.

Sariketa artako bertsoak iñun ere argitaratu ez baitziran, orduko zinta orain aztertu degu eta Xalbadorren bertsorik onenak onera aldatu.

Batean, *Urtxo zuria* edo *Ameriketako esne-saltzalea*'ren doñuan, *Ai gure antziñeko guraso nobleak* bertsoen doñuan alegia, bina bertso kantatu arazi zizkioten bertsolarietara.

Xalbadorren txanda iritxi zanean, onako gai au eman zion Iriondo'k:

— Txistularietara bi bertso.

Xalbadorrek, *Urtxo zuria*'ren doñua artu zuan. Bañan bertsolarietara geienak egin oi duteenez, zenbait aldaketa egin zizkion berak ere doñuari. Aldaketarik aundiena, puntu berri bat erantsi ziola. Ala, doñu au bera artu zuten gañontzeko bertsolariak, bost puntu, bost rima alegia, eman zituzten. Xalbadorrek, berriz, sei. Azken puntua ez baitzuen errepikatzen. Ona bertsoak:

Orain kantutik txistura,
eskualdun zarren modura.
Ai, soñu alaigarri pollita
hoiek jotzen duten hura!
Ekentzen dauku tristura,
baita ere sumindura,
etor baitziren mundura.

Pozez gaude txistuari,
ni beti horren egarri.
Alaitasuna daukute guri
gure arterat ekarri.

Jarrai oitura zarrari
eta jo zazue sarri
gure guztien pozgarri.

* * *

Bigarren egunean, illaren 11'ean alegia, Arozamena eta Xalbador alkarrekin kantatzeko berexi zituzten. Illabete t'erdiren barruan itzali bearrak ziran bertsolariak, alegia.

Iriondo'k onela eman zien gaia:

— Asi dezala Arozamena'k eta Xalbadorrek segitu: nork gezur aundiagoak esan. Iruna bertso.

Aro.: Gure barrenak sarritan ola
dauka joera ergela,
eta gezurra esan bearra,
auxe neretzat motela.
Edoziñek gaur ez du miatzen
txit Xalbadorren gibela:
esan dirate Prantzi aldian
kantari ai zeradela.

Xal.: Horra, jaun-andre maitagarriak,
gure gezurren argiak;
zoinek haundiagoa botatzen
hasiak gera gu biak.
Ez det huzotik jakindua hau,
etxean tut agiriak:
goizean hogoi bat litro esne
eman tu gure idiak.

Aro.: Gezurrak beñere baldin badu
mundu ontan indarrikan,
entzuten daudenak entzun biar
dirate nei ederrikan.
Nere denboran ez det eduki
onenbesteko penikan:
bertso kantari ari naiz-eta
emen bakar-bakarrikan.

Xal.: Bira haundia emana diot
beti oinez munduari,
eta hor gaindi ikusia dut
nik miraria ugari.
Goizean ere etxetik egon
naiz begira arbolari:
amar arraintxo haren abarrean
eni zaudezin kantari.

Aro.: Beste gauz bat ere esateko
ementxe neukan aztuta,
eta jendeai esango diot
biotzetikan poztuta.
Gaur goizian ikusi denakin
nago ni bai arrituta:
kanpuan dantzan or ikusi det
atzo ildakua piztuta.

Xal.: Edari ona maitatzen det nik,
begikoa det kupela;
ta denek jakingo dezute ba
andrea ere badutela.
Horra bertze gauza bat milagro,
hau ez litaiké bestela:
berandu etxian sartzen naizenean
ixilik uzten nauela.

Saio au bein baiño geiagotan aitatu izan da bertso-zaleen artean.

Joxe Mari Aranalde adiskideari entzun izan diogunez, jendea etzan Xalbadorren azken ateraldiaz bereala jabetu. Txaloka asi bai noski, bañan otz xamar. Eta, andik puska batera, bertsoaren esan-naia ulertu zuanean, orduan txalo-aldi beroa eskeñi.

Egia ote dan jakin nairik zinta arretaz entzun degu, eta au ikusi: beti bezela, jendea txalo jotzen asten da; bañan andik ogei bat segundora, beera joan bearrean, gora egiten du txaloaldiak. Ori zergatikan dan, ez digu noski zintak esaten. Bañan Aranalde'k dionak itxura aundia du.

Beste oar bat ere egin bearra dago. Azken bertsoaren azken bigarren lerroak, silaba geiegi duala ematen du. Xalbadorrek olakorik maiz xamar egiten zuan, eta guri ere alaxe iduritzen ziztaigun asiera batean.

Bañan gero, Urepele'ra joaten asi giñanean, ango jendeak gauza bera maiz xamar egiten zuala oartu giñan. Alegia, *e* eta *a* letrak alkarren ondoan biltzen diranean, euskaldunik geienok bi silaba egiten ditugu beti. Urepele aldean, berriz, diptongo egin oi dute askotan.

Eta, bertsoaritzan, erri-literatura dan ezkerro, gure erriak alde guzietan erabiltzen dituan izketa-modu guziak onartu bearrak dira. Baita diptongo ori ere.

* * *

Urrengo batean, *Urtxo zuria* edo *Ameriketako esne-saltzallea*'ren doñuan kantatzeko, onakogai au eman zion Iriondo'k Xalbadorri:

— Xalbadorrek bi bertso itxuari bota bear dizkio.

Xalbadorrek, aurreko egunean bezela, *Urtxo zuria*'ren doñua artu zuan, eta onela kantatu:

Galdu zinuen begia,
ez da gauz ederregia.
Zure trantzeta izan behar da
estremitate haundia.
Gauz hortaz zaite balia
eskuratzen alegia
beste munduan argia.

Nik begira itxuari
malkoak ditut ixuri,
behingoz agur egina baitu
hain behar den argiari.
Begira nago ni zuri,
aitona on bat iduri,
ainitz zaitut urrikari.

* * *

Sariketa artako beste saio bat, Xalbadorrena, Iriondo'k gaia onela emanda:

— Xalbadorrek iru bertso bota bear dizkio gizonari. Gai bezela, gizona.

Xalbadorri, ordea, etzitzaion gai ori naiko argia iduritu. Eta, berak galdetu eta Iriondo'k erantzun, onako izketaldi au egin zuten alkarrekin, aopean noski, bañan manetofonoak garbi-garbi jaso zuana:

Xalbadorrek:

— Barkatu: gizona, gizonezkoa ala...

Iriondo'k:

— Gizona, gizona, Gizona, persona.

Xalbadorrek:

— A, persona!

Iriondo'k:

— Persona.

Ain zuzen, Xalbadorren ondotik Lasarte'k eta Basarrik gai berarekin kantatu bear baitzuten, oiei ere argibide bera eman zien gero Iriondo'k.

Xalbadorrek onela kantatu zuan:

Munduko lehen oihua ere
gizonak baitzuen entzun,
gizona, orroit ote zira gaur
Jaunak zer agindu zizun?
Eginbideak gorde dauzkatzu
nola len eta bai egun,
ondo begira agindu hoiek
ongi betetzen dituzun.

Jainkoak egin zuen gizona;
ai izaite atsegina,
gure izenaren arabera
beti biziko bagina.
Bainan ez dugula huni pentsa
hau ikusten det lastima,
gorputzaz gira maizenik orroit
ahantzurikan arima.

Entzun nezala Euskal-Herriak,
entzun beza Gipuzkoa'k,
gauza horiek adierazi
behar lituzke gaurkoak.
Gizona zer den jakin ta ixuri
izan ditut nik malkoak:
gero betiko bereganako
eginak gaitu Jainkoak.

A. Z.

AÑORGA

Martxo inguru hortan zenbait bertsolari-jaialdi egin ohi zen Añorgan. Lehena, nik uste, Mixel Xalbador ekar arazteko aitzakiarekin antolatu zen, 1968-an.

Sasoi hartan ez zen orain hainbat jaialdi izaten eta sekulako arrakasta izan zuen. Hori ikusirik, gerora pezta batzuk ikastolarako ateratzeko asmoz antolatzen segi zuten.

Gainera, jaialdi hortan, urte hartan Euskal Herri osoko Omenaldia jaso zuen bertsolaria sartzen hasi ziren eta berari halako eskuerakutsitxo bat egiten. Jende asko da jaialdi haiek ahazten ez dituenak.

Geroago, bertsolari gazteentzat *Orixe Saria* jartzen hasi ziren, eta orduan sariketa hori izaten zen lehengo jaialdi haien ordaina.

Beste bertso-saio batzuk uztailean egiten ziren. Uztaileko hoietaz beste hau esan daiteke:

Uztailaren 18a izan ohi zen Añorgako festetan Euskal-jai eguna Porlan-fabrikaren inguru-

ruko festa bat izan ohi zen, eta Añorgan, bertako langile eta kanpoko eta abar, jende asko izaten zen.

Egun hortan egiten zen bertsolarien jaialdia, eguerdi-eguerdian. Ez zen jendeketa haundirik izaten, martxoan hainbat ez, baina oso saio goxoa izaten genuen.

* * *

1968 urtean, honako eskutitz hau idatzi zidan Xalbadorrek, semea ere etortzekoa zela adieraztearren (1):

«Urepeletik Otsailaren 26an.

Ene adiskide maitea:

Behin bear eta, une bateko poza ematera natorkizu. Esan nizun Martxoaren 24-eko itz emana nuela beste erri batera; baña atzo, unarakoan, Xanpun ez nuen etxean billatu eta Matinen etxera jo nuen, hean arek zerbait berri ote zekien nun egongo ote zan edo; eta, itzketan ari gññala, esan zidan Zuraiden —ori baita guk egun artan kantatu bear degun erria— atsaldeko laurretan asten zela jaia, eta beraz neronek egin nezakela zuen errikoa; jun nintzan gero semearen-

---

(1) Oso xuxena zen Xalbador zena, paperean hatxe letra idazten. Ahozkatu ere, garbi asko egiten baitzuen harek. Baina eskutitz hontan bi hitz bakarrik ditu hatxez jantzita: *behin* eta *hean*. Gipuzkoar batentzat zela eta, gabe idaztea hobe iduritu. Bai eta, al zuen hainean, gipuzkoeraz saiatu ere. Handik zortzi hilabetera, 1968-eko urrian, hartuko zuen Euskaltzaindiak hatxe letraren erabakia.

gana eta au miraria! Nunbait, ari ere zu biotzean sartua, eta lenik ezetz esan ondoren, baietz etorriko dela esan du.

Nola gutxi kantatua duen, eta berez lotsati edo erabea den, ongi izango litzake jendeari esatea aren gandik ez gauza aundirik espero izateko edo orrelako zerbait.

Dana dala, jakiñean gelditzen zera. Gu amaiak aldera etorriko gera orrera; baña gero, lana bukatu ta segidan bearako degu onuntz abiatu.

Orai bear dizut mesede bat eskatu.

Inozenzio Oleak ere nai zuen semea eraman nezan Legazpira Jose Deunaren egunean; baña ara ez dijoa ene semea, ni bakarrik jungo naiz.

Naiz nik bietarako berdin erregutu, zuk bakarrik ardietsi duzu grazia ori; baña egia esan dezadan, izan da Legazpi urruti dagolakotz eta, nik bezperan Zerañen kantatu bear izanez, bi egun or pasatu bear ditudalako; alabaña, artaldea ere onen esku degu.

Nik nai nukena da, zuk Olea jaunari ori jakinaraztea, kartaz edo telefonoz. Ez al zaio gaizki idurituko?

Asiera nunbait egin bear du ta zuen errian. Ondo badijoa, jungo da beste tokitara ere.

Uste det esan bearrak esan ditudala. Gutxi esateko asko zirrimarra egin det, baña barkatu eta ikus arte.

Zure lagun:

Xalbador».

* * *

Xalbador, Mattin, Uztapide eta Basarri ziren, nik uste, egun hartan Añorgan kantatzen. Uztailaren 18an zen. Ez dut uste lau bertsolari haundi horiek beste inun gehiago kantatu zutenik elkarrekin. Basarrik ordurako plazak utziak zituen.

Egun seinalatu hartan, honela jarri nizkion nik Xalbadorri lau hitzak: argia, egia, garbia, arpegia.

Eta hona haren bertsoa:

Ene anai-arrebak,
altxa arpegia.
Iluna badoa ta
badator argia.
Nik emango dautzuet
ispilu garbia:
Gorrota gezurra ta
maitatu egia.

* * *

Bi bertso hauek ez dira kantatuak. Hauek jarri egin zituen.

Orduan Añorgan maixu zegoen D. Telesforo Galparsorok eskatu zizkion, Karmengo festetan atera ohi zuen errebistarako. Usurbildik etorri ginan Añorgara. Hango pesta biharamuna edo zen, eta Xalbadorrek han kantatu zuen arra-

tsaldean. Maixua eta ni hara joan gintzaizkion bila, eta gero elkarrekin etorri ginan.

Egun hartan gure Xalbadorrek Usurbilen egindako ateraldi polit bat ere badaukat go-goan.

D. Telesforo maixuak argazki bat atera nahi zion hango frontoian, gero ondoren datozen bi bertso horiekin errebistan ateratzeko.

Hortarako, Xalbador botoia lotzen hasi zen, apainago edo ager zedin. Baina botoi bat berari ez zegokion zuloan sartu zuen, eta ni hori esatera eta okerra zuzentzera ondoratu nintzaion. Eta, zerbait esan beharrez, hauxe esan nion, botoia bere lekuan sartzen nion bitartean:

— Zu nolana ere ondo zaude baino...

Eta hau izan zen haren ateraldia:

— Bai; inola ondo ez dagona, nolana ondo.

Ez dakit *ondo* edo *ongi* esan zuen. Beste guzia horrela da. Baina goazen Añorgara.

Añorgan, bertsoak egin aurretik, hango jolastokietan genbiltzan, eta haur batzuk beren gurasoekin egin zituen topo. Gero adiskide haundi izango zuen familia hori, han agurtu zuen lehen aldikotz. Haur haiek euskera baizik ez zekitenak ziren, eta han jardun genuen ikastolaz eta abar.

Haiek utzi eta bildu ginan Jolas-etxera, eta han jarri zituen bi bertso hauek:

Asko ibilia naiz
ni euskal herritan,
Añorgaren parerik
ez dakit dakitan.
Herri zoragarria
zera zu egitan,
ezarri derautazu
nigarra begitan.

Atseginak urten daut
begitik malkoa,
ez baita beti pena
nigarren gakoa.
Izan dadin otoizten
dut nik Jaungoikoa,
Euskal-Herri guzia
zure antzekoa.

* * *

Hauek ere Añorgako pestetan kantatu zituen. «Ametsa» eman nion gai. Hor agertzen dira bi esaldi: «miñak harturik dauzkat gibel eta sahets» eta «hantxet bai ondo daduzkagula erdiak eta sahetsak». Bi esaldi hoiek ongi ulertzeko, jakin behar da egun hartan Xalbador griparekin etorri zela. Horregatik agertzen da min eta ondoez kontu hori.

Puntua:

Gabaz eta egunaz
beti ametsetan...
Ametsetan, baña beti
munduko gauzetan:
etxean ez-bainan, kusten
direnak bertzetan.
Gero atzarrita hantxet
nago ni gaitzetan.

Lau hitzak: amets, sahets, ihes, ezetz.

Hau ikusi eztuenak
usteko du ezetz:
miñak harturik dauzkat
gibel eta sahets.
Gero sendatu nintzela
egin nuen amets,
ene gaitz guziek egin
zautatela ihes.

Bi bertso:

Goazen oiera lokartu eta
bertan amets egitera,
mundu trixte ta karats huntarik
ixtant bat gaiten atera;
bainan ametsa ez da egia,
Jaunak egina ote da?
Halere maite zaitut, ametsa.
Gaizkia baino hobe da.

Ametsak beti berekin dauzka
baietzak eta ezetzak.
Hantxet bai ongi daduzkagula
erdiak eta sahetsak.
Hantxet bai denak gu zoriontsu
gizon zuriak ta beltzak.
Oxala egi biur balitez
eiten ditudan ametsak!

* * *

Beste batean, 1971-III-7an, bertsolari hauek ziran Añorgan: Xalbador, Mattin, Lasarte, Azpillaga, Lazkao-Txiki eta Lopategi. Amaren sabela jarri nion gai Xalbadorri, eta bertso hauek kantatu zituen:

Ama, eduki nauzu
toki epelean,
ni bederatzi hillez
zure sabelean,
gero goxo-goxoa
zure magalean.
Ordaindu nahi zaitut
egin ahalean,
Jaunak uzten naueno
mundu zabalean.

Ni izan nintzan zure
sabeleko zama,
andren eginkizunak
hortarat derama.
Nik hainbat oren hantxet
zutan eremana,
goxo-goxoa hantxet
eduki zuk, ama,
ereman nezazu ba
gero zuregana.

Munduan hainbeste haur
badakit daudela
amaz pentsatu gabe,
egun nik bezela.
Orroitzea bera da
amatzaz epela.
Ai hainbertze umetxo
munduan direla,
ez dakitenak zer den
amaren sabela.

* * *

Urte berean, uztailaren 18an, Xalbador, Matin, Uztapide eta Lasarte ziren. Bakarka kantatzeko, gai polita jarri nion Xalbadorri: kukua. Bertso hauek kantatu zituen:

Jainkoak emaiten du
hainbeste aholku,
urtearen barruan
asko heldu zauku,
batzu alaiak eta
beste batzu mutu.
Kukuak primaderan
egiten du kuku,
biziaren esperantza
erakartzen dauku.

Esaera zahar bat
berritzera nua,
kukua berrikitan
baita ixildua.
Ezpada akabatzen
guretzat mundua,
gu harekilan bainan
denbora badua,
berriz e entzunen da
kukuen oihua.

Askotan ikusi dut
arbola batean,
lagunak etzituen
utzi nai bakean.
Uda hor zen gainean
hura joaitan,
entzunen al dut berriz
heldu den urtean,
ez dut gozorik berriz
hura entzun artean.

Joxe Mari Aranalde, Añorga.

XABIERREN AMENTSA

Ez dut uste deus erran beharrik badutan horren gainean. Jose Mari Aranalde'k ederki du esplikatu Añorga'n nola pasatu zen.

Familia hortako Xabierrek aments egin zuen, ez zela Basarri xapelduna, bainan bai Xalbador zela.

Ez ginuen guk familia hori ezagutzen ordu artean, Xabierrek bere amentsa Xalbadorri eskutitzez igorri artean.

1968'ko Otsailaren 26'an egin zion Xalbadorrek erraspostua bi pertsutan.

Handik ondoko Besta Berri egun batez, jin ziren lehen aldikotz gure etxerat, autobus batean. Aranalde eta bertze batzu ere elgarrekin ziren.

Denbora hartan ez zen gure etxera auto biderik, eta lehenik jin ziren herritik haurrak, lau anai arrebak bakarrik. Gero jin ziren aita-amak eta Aranalde.

Haur arrotz horiek hemen ikusi eta, galdegin neien nik:

— Nor zirezte zuek? Españolak zirezte?

Berehala erran zautaten:

— Ez. Gu, euskaldunak!

Handik goiti, familia hori gure adixkide haundi egin zen.

Xalbadorren erantzuna:

1. Xabier maite, hori da aments zoroa egin dezuna!
Bainan ni ere amenslari naiz,
beraz zu ene laguna.
Gauazko gauzak dira amentsak,
ager bekigu eguna;
ez goregi har egia bainan
ez nauzu ni xapelduna.
2. Iñigo zure anaia eta
zure arreba Arantza,
Idoia ta zu sortu zaituna
o zer nolako zugaitza!
Ez dezute, ez, gutxi edertzen
Euskal-Herriko baratza,
zuek ikusiz guk nola galdu
gure euskal esperantza?

Leonie Xalbador, Urepele

ZALDIBIA

Xalbador bertsoan nola asi zan, berak *Odo-laren mintzoa*'n esan ondoren, edozeñek daki: Zaldibi'ko artzai bat Urepele'ra joan bizi izatera, bertsoarako zaletasuna berekin eraman eta Xalbador mutikoari itsatsi. Bañan garai batean oso gutxik zekiten ori. Uztapidek berak ere ez, bertso auetan ageri danez. Zaldibi'n kantatuak dira, 1970-V-3'an:

Uzt.: Arratsaldeon izan dezala
emen dagon mai osoak,
... .. izan baiditut (1)
olain kuadrilla gozoak;
danak ementxen dauzkagu pozez
entzun nairikan bertsoak,
zorioneko izan zaitezte,
Zaldibi'ko gurasoak.

---

(1) Zintatik itz guziak ezin ulertuz, au eta beste iru utsune arkituko ditu irakurleak bertso auetan.

Xal.: Bertso kantari kurritu ditut
Euskal-Herriko txokoak,
Zaldibi'n ere kantatzeko ni
laguntzen nindun gogoak;
ene gogo ez du, ez, guti
ase izandu gaurkoak,
zur'ezagutzeko grazia ere
eman deraut Jaungoikoak.

Uzt.: Lenbiziko aldiz beraz gaur zera
Zaldibi'ra etorriya,
ta ementxen zaude mai buruaren
... ..
len etzenekin da jakin dezu
Zaldibia'ko berriya,
baietz uste ta etzenekizun
zuk zer zan Euskalerrriya.

Xal.: Zaldibi'rentzat aspalditikan
daukat maitasun bizia,
bertsolaria baldin banaiz ni
eman zuen iritzia;
artzain bat jun zen gure herrira
hemen jaio ta hazia,
ni bertsolari azaldu banaiz
hari zor diot guzia.

Uzt.: Seguru aski zaldibitarra
bialiko zuen gerrak,
batere uste etzuelarik
egin mesede ederrak;
Xalbador, bertsolaria zera
... ..
bestel'akaso etzan izanen,
zaldibitarrai eskerrak.

Xal.: Gauza horiek ez nitun esan
sekula orai artean,
bertsolari bat ... ..
nola izan ditaiketan;
bertsolaritza izan litaiketan
berdin enetzat kaltean,
bainan, Zaldibi, eskertzen zaitut
bihotza bete-bete.

Uzt.: Lendabiziko bertsuak zizkan
zaldibitarrari entzun,
ura asi zan kantatzen eta
onek, motikoa, erantzun;
aitortzen dezu berarengandik
zuk zenbat doai dituzun,
baiña etzan bertsolari izango
berezkoik izan ez bazun.

Xal.: Beintzat Zaldibi'tik etorri zen
ene bertsotan sarrera,
arrezkeroztik zuek eta ni
adiskide minak gera;
gero zaldibitar horren semeak
hartu zun ene arreba,
beraz bertsolari-gai hori hor
badoa beti aurrera.

Uzt.: Badakizute zer izaten dan
pameliako mugiran,
artzai orreren semiarekin
sendia jarri segiran;
beste zaldibitar danak ere
ementxen dauzkazu jiran,
auek e ondo ulertzen dute
bertso jatorrak zer diran.

Xal.: Denetan gai berdintsua dauka
guk lantzen degun alorrak,
eta gizonak egin biar tu
sendi dituen aitorrak;
nik egi hauek esango ditut
busti gabe gaur atorrak,
zaldibitarrak ikusten ditut
denak euskaldun jatorrak.

Uzt.: Gure Xalbador maitagarriak
kantatutzen du egoki,
dakienari galdetu gabe
orra gauza erabaki;
gaur lenbiziko aldia etorri
ta itzegin du poliki,
onek geiago esango luke
nik aña baldin baleki.

Xal.: Esan dizutet maixu nuela
hemendik jun zen mutilla,
harek bertsuak kantatu ditu
bai ene aurrean milla;
eta ni bertsolari izanik
hemen gaizki banabilla,
Zaldibi huntat etorriko naiz
zuen babesaren billa.

Uzt.: Artzai bat aruntz juana izango zan
igarotzera negua,
ark eman zizun zuri, Xalbador,
kantatutzeko gogua;
gaur izan dezu berriz Zaldibi
ezagutzeko modua,
artzai ura zan jatorra baño
Zaldibi jatorragua.

Xal.: Gai beretikan bertso geiago
ez baizinezakete adi,
hobe litaike hau esan eta
geldituko banindadi;
bertsolaritzak ezarri ditu
zoriontsuak hemen bi:
arrezkeroztik senide gera
Xalbador eta Zaldibi.

Uzt.: Utzi dezagun bertsolaritza,
utzi dezagun artzantza,
saio luze bat egiten bada
iruditutzen da latza;
nola ez dedan ekarri berriz
txit almazen aberatsa,
gure bertsuak bukatuko'ira
pasatzerako arratsa.

Xal.: Suerteak eta maitasunak nau
gaur Zaldibi'rat ekarri,
ene gogozko ibilaldiak
ez dira gertatzen sarri;
jan-edan dugu denek ondo ta
ez gose eta egarri,
gaurko egun hau izan dadilla
gu guzientzaz pozgarri.

A. Z.

ZER LORE FRESKO POLITA!

Iru bertso auek, aurreko argibidearekin, Xalbadorren eskutitz batetik ditugu. Etziran, ez *Ezin bertzean* liburuan, ez-eta *Odolaren mintzoa* liburuan ere agertu. Zergatik baztertu ziran, ez gera orain oroitzen.

Bearbada, bertsoetan aitatzen dana seme zaarrena izango da, Mixel. *Ezin bertzean* liburua prestatu zanean, ura Ameriketara zan eta ari ezer esan gabe etzitan Xalbadorrek argitara eman naiko. Zera oietan kontu aundiko gizona baitzan.

Odolaren mintzoa liburua egiterakoan, berri, ez genituan bertso auek zokotik atera. Ziranik ere gogoratu ez.

Bañan liburu ontarako oso egokiak baitira, Xalbadorren etxeko guzien baimenaz, oso pozik azaltzen ditugu gaur emen:

«Beste hauek dira, erromeria batean, plazaren alboko taberna batean, ene semeain ondoan zagon eta nik ezagutzen ez nuen neskatxa bati kantatutakoak:

Ene semeain ondoan dago
neskatx polit bat jarrita,
ez dakit hola beharrez edo
bere nahiz etorrira.
Izenik ere ez dakit bainan
deituko zaitut Anita,
gure baratze historako zu
zer lore fresko polita!

Ene semeak egin badautzu
bizi-laguntako mezu,
otoitzez nago bila zaitzala
maitale eta amultsu.
Zure bizia ez da izanen
tristea edo negartsu,
nik hori maite dutan bezanbat
horrek maite bazaitu zu.

Etxea ere zure hartzeko
zarriko dugu itxuran,
amodiorik sendi baduzu
etzaitela egon dudan.
Zuk baitakizu ene alabak
nik zonbat maite ditudan,
bidaren partez hiru alaba
izanen ditut orduan.

A. Z.

BAIGURA

...Horiek hola, esan behar dut noiz, nun eta nola Xalbador zanak bota zauzkidan hain bertsu parerik gabeak, neure bizitza guzikotz bihotzean grabaturik ezartzen zituela.

1971'eko urtea zan, Uztailaren 13'an. Biharamuneko eguna hemen jai izaten da.

Lekorneko herrian kantatu behar zuten Xalbadorrek, Mattinek, Xanpunek eta Ezpondak.

Lekorne herria, Luhoso eta Heleta'ren artean dago, Baigura deitu mendiaren oinetan.

Hor, Panpale deitu mutil batek taberna bat bazaukan, eta han zikiro jate bat antolatua zuen. Delako Panpale hori, berrikitan hila da auto ixtripu batean.

Mattin, Xanpun eta Ezponda ez ziren etorri, eta Xalbador zana bakarrik aurkitzen zan.

Halako hoztazun batean, bertso hau kantatu zuen:

Ni jin naiz bainan nunbait bertzeak
hor daude jiteko dudan,
bero ta hotzak jendia trabatzen
baitauku aurtengo udan.
Besta honi nik gaur hastapena
eman nahi dut itxuran,
Jainkoak ere ongi etorri
egin baitauku Baigura'n.

Ondoren, galdera hau egin zautan:

— Zuk zombait bertsu eman gogo ditutzu?
Eta nik pozik baietz esan nion.

Xalbador ordukotz ezagutzen nuen; bainan
ez nuen behin ere harekin publiko baten au-
rrean kantatu.

Kanpotiar eta udatiar asko bazagon besta
hortan eta Xalbadorri esan nuen:

— Batto erdaraz emanen dut.

Deus ez zautan esan eta erdarazko bertsoa
bota nuen.

Ondoren Xalbadorrek kantatu zuen:

Adixkidea, ezarri nauzu
bihotz barnetikan joa,
zure horrela entzuteko gaur
nik ez bainuen gogoia.
Erran nezake ez ote ziren
mundurat sortu xoroa,
Baigura'k ez dautzu barkatuko
egin diozun laidoa.

Nik erantzun:

Zure solasa neure gogoak
gaur ez baitu, ez, ahantzi,
egia bada bota duzula
nihaurk hemen dut ikusi.
Bainan erdaraz mintzaturikan
ez zeraut bada itsusi:
Lekondarrek ere dukete
gaur hori doi bat ikasi.

Xalbadorrek:

Zure eskuarak ez daut, ez, egin
aipatu dutan laidoa,
ibili duzun frantsesari
eman diot behakoa.
Konprenditu gabe gelditu da
hor kanpotiar gaixoa,
zure frantsesa ere baita
eskualdunen artekoa.

Ondoren, bertsutan ari-ari ginela, mendiko
pottokak aipatu genituan, eta Xalbadorrek or-
duan honela kantatu zuen:

Pottoka batzu ikusi ditut
eta lorietan nago,
holako zerbeit bazela hemen
entzuna nuen lenago.

Ziloa ere joaiten baita
kenduago ta barnago,
pottoketarik sarrixago
izanen dugu geiago.

*Ernest Alkat,
bertsularia, Iholdi*

PERTSU BATZU

Errexil bertsularia hil zanean, pena aunitz izan zen, gazterik hil baitzen gaitz gaixto batek jorik; eta handik ondotik egiten ziren pertsu saio guzietan, galdatzen zaukuten pertsulari bakotxari bertsu kantatzea Errexil zenaz.

Orduko gauz gehienak erranak baitziren, haren kantuko galdetza horri Xalbadorrek hau kantatu zuen:

Ez baitakigu geiago zure
izena nola erabil,
zu mundutikan joana eta
etzaitugu uzten trankil.
Barka gaitzazu zeru gainetik
zuk, gizagaixo Errexil,
ohoratua izaiteko zuk
behar izan baituzu hil.

* * *

Baigura izeneko dantza toki bat bada Lekorneko partean, eta hor urte gehienez egiten zen pertsu saio bat.

Igande bat zen eta, jendea gutisko izanagatik, omore ona bazen.

Saioa bururatu ondoan, trago bat egiteko denboran, neska gazte bat etorri zitzaion Xalbadorri bertsu baten galdez, eta neska horrek bazaukan gerriko bat, dena larru puxka zintzilik.

Hau izan zen Xalbadorren pertsua:

Izar pollitak ikusten ditut
gaur badirela Baiguran,
gazteak duen edertasuna
badago zure itxuran,
zuk alegera baitzinezake
bizi dagon bat trixturan,
bainan zergatik duzu hainbertze
girgileria zinturan?

* * *

Beste batez, Aiherra herrian kermeza zen, eta memento haitan deputatuen botz denbora zen; eta Mixel Labegerie eta Mixel Intxauspe bat bestearen kontra presentatzen ziren.

Mixel Labegerie hor zen kermeza hortan, eta loterian irabazi zuen lapin bat, eta, bere lapina

belarrietatik zintzilik zaukala, galdatu zion Xal-
badorri bertsu bat horren gainean:

Gaizo lapina ez da erori
batere leku txarrean,
hori gozaten ahalko duzu
bitoria egunean.
Ta bera ere ondu dadien
hemendik ordu artean,
gizen dadien sartu bear duzu
Intxausperen baratzean.

* * *

Kanbo herrian Ximun Ibarra *Zubikoa* ber-
tsulariari omenaldi bat egin zioten, eta, sariak
izan ondoren, pertsulari bakoitzak erregalo bati
behar zion bertsu bat bota.

Xalbadorri erori zitzaion makila ferratua:

Kanbo herriak omenaldi bat,
Ximun, badautzu egina,
etzauzuten, ez, hori eginen
gaixtoa izan bazina.
Makila baten jabea zaude
zu hemendikan aitzina,
bizi zaitela higatu arte
horren puntako burdina.

* * *

Eiheralarre herrian, Salbatore egunez, egiten zen pertsulari eguna. Arratsaldez pertsu saioa eta arratsean afaria.

Salda ekarri zaukuten hasteko, eta gero, zikiroa frango luze heldu baitzen, gazte batzu hasi ziren bat besteari ogi botaka.

Xalbadorrek, hori ikusi zuenean, hau kantatu zuen:

Salda edanik ari nintzala
lagun onekin elaka,
eta hemen pasatzen zaukuna
nik ezin dezaket barka.
Ogia faltan munduan hiltzen
ari baitira milaka,
ta hemen berriz soberakina
bat besteari tiraka.

Dominique Ezponda bertsularia

DONOSTIA'KO OMENALDIA

(1969-IX-21)

Gerra ondoko lenengo Omenaldi-Eguna, 1968 urtean ospatu zan Donostia'n.

Egun ori, urtero bertsolari baten omenaldirako izatea erabaki zuten antolatzalleak, lenengoa Uztapideri eskeñirik.

Urrena nor omenduko zan, entzule jendeak botazioz esango zuan, sarrerako txartelaren atzean bertsolari baten izena idatziaz.

Oso erreza zan, lenengo botazio artan, urren-go urteko omenaldia nojentzat izango zan aurretik igertzea: Xalbadorrentzat, noski.

Izan ere, azkeneko txapelketan, 1967'eko Garagarrillaren 11'an, itxuskeri aundia egin zitzaion, jendeak txistuka ekin zionean.

Gisa artan portatua, pena aundia zuan bertsozale jendeak, eta omenaldi ori ordañetan eskeintzea, oso bearrezko gauza ikusten zuan.

Ala ere, ori danen biotzetan egon arren, bertsolariak gutxi aitatu zuten.

Mitxelena'k onela esan zuan:

oaiñ urtebete utzi genduen
mintsua edo gaixoa,
baña oaiñ guziok zabaldu ber
baigenioke besoa...

Garmendia'k onela bukatu zuan:

azkenerako portatu zaizu
Gipuzkoa ta Donosti.

Gorrotxategi'k, berriz, onela:

Anoeta'ko pekatariok
barkazio-eske gatoz.

Jai-aldiaren bukaeran, Arozamena zanak onela esan zuan:

len Donostia'n sufritu zendun,
gaur ok ordu atsegiñak...

Eta Mitxelena'k:

len emanikan min,
gaurkua ez da berdin...

Manuel Matxain'ek, berriz, bertso au kantatu zuan:

Xalbador onek ederki daki
Kristoren dotriñen berri:
masalleko bat guk eman eta
berak bestea ezarri.
Oju egin eta txistu egin
guk Anoeta'n berari,
maite giñula alare esan
biotzetikan danori.

Xalbadorrek, berriz, etzuan gai triste ori
ikutu nai izan, eta, eskerrak ematearren, onela
kantatu zuan:

Etzen enetzat egun arina,
hori gauza nabarmena;
bere barruan ezin kabituz
gaur ene tokian dena.
Bainan, Gipuzko, zurekin naiz gaur,
esaten dizut aurrena,
gure arbola zar horrek daukan
adarrikan ederrena.

Iñoiz lorarik erori bada,
hau lorezko erauntsia!
Alde huntarik dagon jendea
ez da gaizki ikasia.
Nik ezer onik balin badaukat
ez da alperrik utzia,
ta bihotzetik zuer eskaintzen
dut dadukatan guzia.

Eta sariak artu ondoren:

Bizi guzian orroituko zait
gaur hemen egin sarrera,
gauza guziak iragan dira
zerutako arabera.
Donostia'ko herri hau dator
eni hunen emaitera,
zurekin ez naiz zorrez ttipitzen
lehengoaren gainera.

Bañan Xalbadorrek, Gipuzkoa'rentzat zer
sentimentu zuan, bere *Odolaren mintzoa* libu-
ruan agertu zuan ondoen, *Gipuzko maitea* ize-
neko bertso-saillean.

A. Z.

ZENBAIT BERTSO

Urtarrilean zela uste dut. Eguraldi gaiztoa zen gogotik. Bertsolariak etorri ezinik ibili ziren.

Mattin ttikia bera, Otsondotik abitu eta Behobiara itzuli beharrean gertatu zen, eta handik barna etorri Elizondora.

Egun hartako bertsoa da Xalbadorren hau. Ikus nola hotzarekin eta beroarekin jokatzeko duen:

Jaun-andereak, pozik ginauzke
gaur ez bagera erotzen:
hotzarengatik ikusi ditut
entzule asko etortzen.
Ez dakizue gertakizunak
zertaraino nauen pozten!
Saiatuko naiz ene bertsoez
zuen bihotzak berotzen.

* * *

Ez dut uste lehengoa eta biak egun berekoak direnik. Biak hangoak direla bai, badakit. Bertso osoa ere ederra da; baina, batez ere, honako bi esaldi hauengatik hartu nuen gogoan: «Ene anaia eta anai hurbila...», eta «ikusi arte eta arte hortan...».

Ikus bertsoa:

Maitasunaren indarrak gaitu
ekarri herri huntara,
eskuararen maitasun hori
deusi ez daike konpara.
Ene anaia, ta anai hurbila,
baitzera zu, baztandarra,
ikusi arte, ta arte hortan
ongi beiratu eskuara.

Joxe Mari Aranalde

* * *

Orain dala amasei bat urte edo orrela, Lazkao'n nintzan; eta Ataun'en, San Martiñetan, bertsolariak zirala eta nere burua ara eraman nuan nik ere.

Xalbadorri onela esan zioten:

— Zuk bota bertso bat Euskalerrriari. Zu beste aldean bizi zera eta gu emen. Gu denok erri bat egiten degu, bañan muga bat dago tartean.

Xalbador jarri zan mikrofonoaren aurrean eta onela kantatu zuen:

Zutik jarrita otoizka nago,
ene lagunak, zerura,
haundien mende dagon ttipiak
beti badu arrangura:
eskatzen dautzut izan zazula
herri ttipien ardura,
eta txukatu mendien negar
den Bidasoa'ko ura.

Nik egin nuen bizikleta artu eta etxera etorri. Naikoa nuen egun artarako. Ori ondo jaten duen gizona, beteta gelditzen da.

Imanol Aldaregia.

* * *

Or goien Aranalde'k esan diguna egiten du emen ere Xalbadorrek: oso egun otza egokitu-ta, *botz* eta *bero* itzak alkarrekin erabilli, leen agurra egitean. Añorga'n kantatua da, 1971 urtean, Martxoaren 7'an:

Nere xokoan ikaraturik
edukia nau ni hotzak,
bainan zerbaitxo berotu ere
zuen ikusteko pozak.
Zuek zerate egungo ene
arkume edo bildotsak,
gorputzak otzez badaude ere
bero ditzagun bihotzak.

* * *

Donostia'n, Mattinen omenaldian, 1972'eko
Ilbeltzaren 16'an, onela kantatu zuan Xalbado-
rrek leen agurra:

Ai, Mattin, zure lagun izana
bainaiz kanpuan bortzetan,
badakit etzirela murgiltzen
tristeak diren gauzetan,
umoretsua agertuz beti
arratsetan ta goizetan,
jarrai ba beti poza ezartzen
euskaldunen bihotzetan.

A. Z.

* * *

1976-ean zen. Bidarte herrian uste dut. Ber-
tsulari saioa han antolatua ginuen, eta Xalba-
dor eta Mattin segurik han ziren.

Han ziren ere, beren gitarrekin, Mixel Erra-
muspe eta Xalbat Berterretxe bi kantari gazteak.

Gai emaileak, Mixel Itzaina-k, bi bertsu galdetu ziozkan Xalbadorri bi kantari gazte horien gainean. Huna zer atera zeraukun:

Gaur euskaldunek ikusten dugu
bideko ilunpe zorrotza,
ikusirikan gure barnean
sartua zeraukun hotza.
Bainan ditugun esperantzetan
nolaz ez gaitezke goza?
Gazte suhar hauk baditugu ta
altxa dezagun bihotza.

Gazte maiteak, badaukazue
ahal eta nahikunde,
argi bilaka dezakezue
zuek hainbertze ilunpe.
Segi zazue bizi guzian
gure herri hunen alde,
etsitzen hasi giren zahar hauk
zueri beha baigaude.

Mixel Itzaina, Aldude.

* * *

Leen esan bezela, 1969-IX-21'an, omenaldi eder bat egin zitzaion Xalbadorri Donostia'n. Urrengoa Lasarte'ri eskeñi zitzaion. Egun artako bertsoak dira onako auk. Gai-jartzalleak, Basarrik alegia, onela esan zion:

— Aurreko urtean, ez duzu noski aztua edukiko, zure omenaldia izan zan emen bertan.

Eta Xalbadorrek:

Orai urtetsu zuen aurrean
nindagola Donostian,
bihotzean dadukat oraino
ta maitasuna bizian.
Bai, egun hura alai zitzautan
Jaungoikoaren grazian,
ta etzaituztet nik ahanztuko
ene bizitza guzian.

Mundu huntako bi gauza dira
argia eta iluna,
etzen iluna izan neretzat
omenaldiko eguna.
O Donostia zoragarria,
o lagunarte kuttuna,
beti gogoan edukiko det
enetzat egin dezuna.

A. Z.

CALIFORNIA

Bertsu hok kantatu zituen Xalbadorrek 1972-ko urtean, Ameriketan, California-n, Chino-ko herrian.

Han eman zuen lehenbiziko gauean, publikoan, Gariador deitzen zuten Aldudar baten *hotel* edo ostatuan, honela hasi zen afal ondoan aunitz jenderi buruz bertsuka:

Hemen girenak abiatu ta
sortuak giren herrira,
batzu joan gintaizke Garazira,
bertze batzu Baigorrrira.
Gaurko hemengo besta ikusi ta
nigarra heldu zaut begira,
etxetik urrun bizia gatik
denak eskualdunak gira.

Erraiten dute bizi girela
segurtamen gabezian,
bainan halere gauden beti gu
betiko konfidentzian.
Euskaldunak bizi diradela
Espainian ta Frantzian,
Ameriketan ere badira
bai eta nonbre handian.

Hemendik goiti bazen bertsua frango. Bainan, ez orroituz, emanen dautzuet bertze bat, ez dakit zonbatgarrena, beti orroitzen naizena:

Geiago ere eman nezake
horrela hasi ezkeru,
bainan maitatuko duzuela
hori nik ez dut espero.
Ameriketan bizi direla
baratzaile ta letxero,
sosa zuek hemen irabaz bainan
herrirat etorri gero.

Heien ondotik gero segidan, bertsutan bakarrik ari baitzen eta bakarrik segitzea neke zelakoan, Xalbadorrek erran zakon semeari jin zadin bertsuka artzera; eta Mixel etorri zen mikrora eta erran zuen jender etzela bertsuka ariko, ez zelakotz artzen ahal, bainan sujet bat emanen zakola aitari.

Sujeta eman zakon, han ginen eskualdun guziek, Ameriketarat etorri ginelarik, ukan ginuela denek laguntzaile bat; ta harek ere ukan zuela, bertze guziek bezala, ta hari eman zezakon bertsu bat.

Ta Xalbadorrek erran zakon:

— Ez. Hiru.

Mixelek:

— Bat.

Xalbadorrek:

— Hiru.

Ta gero eman zezakon ondarrean bortz edo sei. Horra lehendabizikoa:

Amerika hunen bilatzea
eskerrak Christophe(e) Colomb-i,
bainan orduko gertaera hoi
hortan ez zitaiken geldi.
Geroztik ere izan ditugu
zonbait gertakari handi,
Mixelek ere zor omen dio
zorion hori norbaiti.

Horra bertze bertsu bat Xalbadorrek eman zuena, mahainean jarririk ginelarik eskualdun andana bat.

Han bazen mutiko gazte azkar haundi bat, Makearra, eta presuna batek galde egin zakon Xalbadorri, eman zezon bertsu bat hari buruz.

Burua apaldurik, bazterka begiratu zakon bonetaren bazterretik, eta horra Xalbadorrek zer kantatu zuen:

Bai ezagutzen dut
hoi orai artean,
ez dut aipatu ere
deus bizkitartean,
ez baitut sartu nahi
lantegi nekean;
neure hobenain gatik
uzten dut bakean,
jendeak lanjerosak
baitira Makean.

Horra orai hemen Xalbadorrek Ernest Alkat bertsulariari eman zazkon bertsu batzu.

Nik sujeta eman nion, gezur bat pentsatuta, Ernest Alkat-ek galde egin zautala, Xalbador Ameriketara ibilki zelarik, segitzeko eta harek emaiten zituen bertsu guziak hartzeko.

Ta Xalbadorrek eman zautan arrapostu:

— Zer dik harek? Adituz ikasi nahi? Ukanen tik ba bereak!

Bi edo hiru minuta egon zen pentsaketa. Ondoren, hiru minuta hoi buruan, hameka bertsu jali zituen segidan, bat bertzearen ondotik, ta nik mañetofonean hartu nazkon.

Bainan hoberenak bezik ditugu hemen ezarriko:

Alkat, ez zazula utz
zure herri xokoa,
guardian han baitago
zerutik Jainkoa.
Gure munduan zagon
denbora badoa,
atzarrian zaude zu,
garrait zazu loa,
zu izan behar zira
gure ondokoa.

Hortako ez da aski
nahi izaitea,
ene ganik hau entzun,
Alkat-e maitea:
desiraz deraukazu
bihotza betea,
bertsutarako duzu
barnean jitea,
bainan gostatzen baita
ongi egitea.

Oraino ere ezin
geldi ixilikan,
zer on aterako dut
gauza huntarikan?
Ene azkena dela
nago dildirikan,
bertsu handik ez baita
geio nitarikan,
orai zure begira
daude Amerikan.

Alkat, maitatzen zaitut,
zaitut ezaguna,
berdintsu da gu biek
pentsatzen duguna.
Bihotz aberats duzu,
zintzurra leguna,
balia zazu Jaunak
eman duen eguna,
laster har zazu, otoi,
biziko laguna.

Sauveur Bidart, Aldude

MUSEKO XAPELKETAREN ONDOKO BERTSUAK

Xalbadorrek Ameriketan ilabete bat pasatu zuen 1972-ko urtean.

Urte guzietan joaiten da euskaldun andana bat hemendik harat beren ahaide edo berdin adixkidena ikustera.

Xalbador ere bertze lagun aunitzekin erabiltzen zen orduan han.

Pertsu andana hau ere Xalbadorrek, Ameriketan izan zelarik, Chino-ko *Madalena* deitu ostatuan, kantatu zuen.

Ostatuaren izena da *La Madeleine*.

Noizbait frantses zonbait izana zitaiken ostatu haren nagusi, izen frantses horren ezartzeko.

Bainan han aunitz euskaldun erabiltzen zenero, ta denek *Madalena* erraiten ginion.

Dena den, han egin zen museko xapelketa, Xalbador han zen urtean.

Ni ez nintzan han gau hartan, bainan bada-
kit xapela Itsasuko Piarre Ttipiak eta Donozti-
riko Jamattit Agerrek irabazi zutela.

Piarre Ttipiak ere Agerre du deitura, eta
bere iloba du ipar alde huntako Dominixe Age-
rre pilotari haundia.

Xapeldunen kontra galdu zutenak ez dakit
nor ziren.

Bainan Xalbadorrek tranpan ari zirela per-
tsu batean dion Alberto eta Iriart, hek musla-
rien jujeak ziren.

Alberto hori Urepeldarra da; eta musean
Xalbadorrek lau dolar eta lau tragoren irabaz-
ten lagun izana zuen Teresa hura, Albertoren
emaztea da.

Teresa, hori, berriz, Eugikoa da. Uste dut
Ameriketari sortua dela. Bainan euskaldunentzat
han sortua izatea ez da aski, ez erraiten ahal
izaiteko bere burrasoak sortuak diren lekukoak
direla.

Iriart, aldiz, Heletakoa da.

Ta Xalbadorrek hainbertze adixkide zituen
Ameriketari, bainan delako Jean Louis eta bere
emazte Mari baino hoberik ez ahal zuen biziki
segurik.

Lehendabiziko bertsua ez da mañetofonetik
ongi entzuten. Hartako doa hemen hitz batzu-
ren faltan.

1. ... ..
... ..
... ..
... .. nuen utzia.
Beharrik zira Eskual-Herrian
sortu ta hemen hazia,
ez nuen uste bazinuela
zuk hoinbertze malezia.

2. Ai, zu nagusi ikusi eta
eni zonbat zautan eder,
kontrarioak triste daude hor
ezin eginez gaur leher.
Ustez meneko zinituztenak
Piarre Ttipi ta Ager,
zuek bezanbat ditezela ba
josteta horretan ager.

3. Josteta batek ez gaitzala gu
egin elgarren etsaiak,
galdurik ere atxiki behar
ditugu alai bisaiak.
Erakaspén bat emaiten deraut
hemen kusi dutan gaiak:
Ameriketán e bizi dira
Eskual-Herriko usaiak.

4. Arbola batek iguzki bada
freskoa dauka itzala,
badakizue Europatikan
ni hunat jina naizela.
Urostatunik haundienean naiz
—nola nitaikete bertzela?—
hemen e jostatzen zireztela
Eskual-Herrian bezela.
5. Arrats bateko gauzak ez beza
gure umorea hautsi,
ttipi horiek jokoan zaituzte
haundiagoak errautsi.
Joko batean denak irâztun
nehoiz ez dira ikusi,
bertzentzat ere etorriko da,
nehork ez dezala etsi.
6. Gaur hemen zertu gertatua den
erranen daukute bihar,
ez dut, ez, uste galtzalek ere
egina dutela nigar.
Ene iduriz hoiek ez zuten
nagusi atera bihar,
beldur naiz tranpan ari direla
Alberto eta Iriart.

7. Barkatu otoi jujen artean
sartua banaiz barnegi,
bertsulariak erran dezake
aunitz gezur eta egi.
Gaur galdu duten hoientzat ere
nehoiz ez da berantegi,
bertze urtean irabaz daike,
jok'hortan berean segi.
8. Batzu beztituik atera dira,
bertze batzu buluziak,
muslari hoiek ere ez ziren
guziak berdin heziak.
Nik bertsu batzu eman tut bainan
hestera doaz hesiak,
ez ote ditut engoitik erran
nik erran behar guziak?
9. Muslari kopa irabaztea
ez da, ez, hain gauza errexa,
bainan nik egin desafioa
batek beretzat har beza:
Xanpiongoan jokatzeko nik
ez nuk'erranen ezetza,
ene laguntzat hartuz geroztik
Albertoin andre Teresa.

10. Gu're musean arizan ginen
nausia baino lenago,
sala izkinako main politean,
orai ere hutsik dago.
Teresarekin jokatua naiz,
joka nezake geiago,
bertze bin kontra irazi tugu
lau dolar eta lau trago.
11. Ilabete bat kasik deramat
dena bestan ta bertsutan,
ai, zonbat gastatzen (1) nauzuen ba
zuek Amerika huntan.
Sujet berririk ez dut senditzen
ene mihiaren puntan,
Jean Louis, otoi, erran zadazu
zertan kanta behar dutan.
12. Edozoin gogok ekartzen ditu
bere plazer eta penak,
gaurko xanpionak ikusirik
ez dira, ez, kontent denak.
Hauek guziak izaten dira
munduan gerta daizkenak,
berdin kanpotik begira daude
muslaririk hoberenak.

---

(1) Gastatzen: ongi tratatzen, mimatzen.

13. Piarre Ttipia ere gaur
urgulutan dago arrunt,
otoi, Piarre, atxik izkitzu
orai bi beharriak xut:
Baldin enekilan jokatzeko
lagunik bilatzen badut,
egun xanpion zirade bainan
nik desafiatzen zaitut.
14. Eneaziak zaituztet eta
erran behar dut azkena,
arrats goxoa izan da gaurkoa,
goxoago ez ditaikena.
Zuen uzteak emanen deraut
bihotzean barna pena,
bizi guzian atxikiko dut
Chino-ko orroitzapena.
15. Beha galtzaile izanak ere
beldurtu ote girenez,
Alberto eta Jean Loui(s)k orai
hor desafio emanetz.
Hea bihar gaurko xanpionak
bentzutuko dituztenez,
partida batzu inen dituzte
zonbait whisky edanez.

16. Ez ginituzke guk egin behar
hemengo nahigabeak,
ez baigirade bertsulariak
etxe huntako jabeak.
Guk ere hartu behar ditugu
gur'etxerako bideak,
erranik aski badugu eta
gau on bat, adixkideak.

Mixel Xalbador, Urepele

DOMINGO

Domingoren alderat Xalbadorrek pertsu hotan hoinbertze anaitasun erakustea ez da harritzeko. Domingo hori da, lau urte zituelarik, ama hil zitzaiolakotz, Xalbadorrenerat ekarri zuten norbait.

Xalbador sortu orduko, Domingo, Xalbadorrean lau urteko bat bizi izanik, zortzi urtetarat heldua izanen zen, zeren uste dut zortzi bat urteren alde zuten Domingok eta Xalbadorrek.

Gero, Domingo, hamazazpi urtetarat heldu orduko, joan zen Ameriketarat. Bainan Xalbadorrek Domingo bere lehen urtetan anai ezagutua zuen eta hortako atxiki zion egiazko anaitasuna bere bizi guzian.

Zer orroitzapen goxoak ez zauzkun aipatzen Domingorekilakoak! Bertzeak bertze, etxean jan ahala sagar zutelarik, auzorat sagar ebasterat edo, pollikiago erraiteko, hartzerat joaiten omen ziren. Ta sagar zuhaitzerat Xalbador haurra igaiten zelarik, Domingok erraiten omen zion:

— Kasu egin zak erori gabe. Nahiago nitek nihaur erortzea, hi egitea baino.

Ikusten da hor Domingok ere bazuela Xal-badorren alderat anaitasuna.

Badio Ameriketarik ere zombait dolar igorrik.

Pertsutan aipatzen den Mayi, Domingoren emaztea da. Sortzez Ezterenzubiboa da Mayi.

1. Gaixo Domingo, bihar zurekin
ardi kanpora bagoaz,
eta ni ez naiz ainitz kexatzen
gaur eginen dutan loaz.
Gorputzez ere fier nago ta
aski azkar naiz gogoaz,
artzaintako're geldituko naiz
gustatzen banaiz kanpoaz.

2. Ene anaia izan den bati
nik nola erran gaizkia?
Bihotz ondoan sendimenduak
berak ere badazkia?
Artzain egoiten banaiz sekula
histuko da iguzkia,
baldin fornitzen ez baditutzu
arnea ta whiskya.

3. Baldin ni artzain hartzen banauzu,
menturaz zure kaltetan,
nahiz ni artzain egona naizen
Europar xoko batetan.
Hau erraiten dut gutarik nehor
geldi ez dadin penetan:
zuhaur ere maiz jin zaite eta
kar Mayi ere artetan.

4. Zer nahi gauza erraiten dugu
eginez geroz bi trago,
eta, Domingo, pentsatu duzu
nik erran baino gorago.
Biak etxe berean haziak,
hortaz orroiturik nago,
nehoiz nik Mayi ez dut maitatuko
Domingo baino geiago.

5. Bertze bertsu bat emaitera're
kasik nindaieke mentura,
beldur ez banintz ni aditzeko
delako ezezko hura.
Domingok ere hemen badauka
gizon urosain itxura,
ez duzia jin nahi, Domingo,
hazia ziren lekura?

6. Bihotzak bezik ez narama ni
delako sujet huntara,
laguna maite dutalarikan
laudatzetik ezin bara.
Idaia ona noizbait jin eta
harat etortzen bazara,
han dira jan duzun sukaldea
ta etzan zinen ganbara.
7. Haur denborako orroitzapenak
zertsu ez dezake jakin?
Lehen plazerrak hartu nituen,
Domingo maite, zurekin.
Gu're biziak berexi gaitu,
bertzerik ez daike egin,
andrearekin jiten bazina
har ginezake atsegin.
8. Uste duzue aisa zautala
bertsuaren emaita?
Ez dut bilatzen nihauren eta
ene lagunen kaltea.
Anai bihotza daukat, Domingo,
zure alderat betea,
gure etxerat heldu bazira
zabalik dago atea.

Mixel Xalbador, Urepele

ADIORIK EZ

Urriaren azken igandean, Chino California-ko herrian, Gariador deitzen den Aldudar baten *hotel* edo ostatuan, egin zen besta bat ederra bezain goxoa.

Ta Xalbadorrek, han hain gostura pasatu zuen denboraz, bere ahaide eta adixkide guziak eskertu zituen, hemen irakurtuko duzuen pertsu andana huntan.

Bai eta ere despeditu, erranez: «Adiorik ez, anai arrebak, bainan bai ikusi arte.»

Hastea, aldiz, «barkatu, jaunak eta andreak, barka zuen omorea» kantatuz egin zuen Xalbadorrek, zeren hango jendea egun hartan omore pare gabea zen; eta bera pertsuka hasteko, artean kantuz ari ziren hango jendeak ixilduko zirelaketz, pena bat bazuen.

Horren gatik dio bere pertsuetan «zuen kantuek balio zuten alta eneen doblea.»

1. Barkatu, jaunak eta andreak,
barkatu zuen omorea,
zuen kantuek balio zuten
alta eneen doblea.
Hurbildua da zuen artetik
ni joiteko tenorea,
nehon sekula ez dut pasatu
hilabete bat hobe.

2. Suerte on batek ginituen gu
zuen gana ekarriak,
zuen ganako amodioak
zuen besotan zarriak.
Ez gaitu hil gu hemen goseak
ta hain guti egarriak,
nik zuekilan pasatu ditut
egun gogoangarriak.

3. Ene piaiak izan tuen onak
ez daude segur gordeak,
larrua ere legundu zeraut
eta piztu koloreak.
Eskualdun oro enetzat ziren
nehon parerik gabeak,
ni bezalako erromes batek
merezi baino hobeak.

4. «Ameriketan nola dabilta?»
European dute erraiten,
gaizki ustean balin badaude
ongi dira enganatzen.
Anai arrebak, segi zazue
hola eskualdun izaiten,
zuen herria maite duzuela
guziek erran dezaten.
5. Gainditurikan atxikia nau
ni zuekin zorionak,
bekatuño bat eginen luke
gezurra dela dionak.
Zuek hain uros ikusi eta
loriaturik egonak,
Euskal-Herrian erranen ditut
nik zuentzat berri onak.
6. Erranen dute: «Xalbador horrek
nundik bildu dik kopeta,
hoin ausartzian hitz egiteko
deusik ez jakinki eta?»
Nik gauza hauek kasik ikusten
nahiz ez nizan profeta:
zonbeit itzuliko zireztela
sakelak sosez beteta.

7. Baten plazerra kantatuz bezik
ez badaike manifesta,
egun gogotik kantuz ari naiz,
konprenitzea errez-ta.
Ene jiteak batzueendako
izan duen errekesta:
en'estakuruan ibiliak
baitzirezte bestaz besta.

8. Ikusten baitut eskuara eta
herria dutela maite,
ene hemengo aditzaleek
gauza hau jakin bezate:
Ene bihotza ere dutela
zorionez ongi bete,
adiorik ez, anai arrebak,
bainan bai ikusi arte.

Mixel Xalbador, Urepele

AZPEITIA

Azpeiti'ko *Izarraitz* pelota-lekuan kantatutako bertsoak dira auek.

Ni ezkondu aurretik zan; bederatzi edo hamar bat urte, beraz (1). Ni ez nintzan kantari. Jende artean entzule nengoan.

Bertsolariak, azpeitiarrak an zirala seguru dakit. Lizaso, Agirre eta Lazkano, beraz. Lasarte ere an zala uste det. Igartzabal ote zan, zalantzan nago. Beste bat, Larrañaga izango zan. Eta besteren bat ere bai, Xalbadorrekin zortzi ziran eta.

Joxe Mari Iriondo zan gai-jartzallea.

Xalbadorren txanda iritxi zan batean, onela esan zion:

— Gai trixtea, Xalbador. Orain emen Azpeitia'n bertsoan ari zerala, seguru bazeneki bertan il bear dezuna, zure familia nola agurtuko zendun?

---

(1) 1972'eko Abenduaren 10'an egin zan bertso-saio ori.

Xalbadorrek, beti bezela begiak itxi eta onela kantatu zuan:

Begiak ari zaizkit lanbrotzen,
odola dut erdi hotza,
nere argia itzaltzen ai da,
hurbil daukat heriotza.
Beti gizonki bizi izan naiz,
ez naiz Jainkoaren lotsa,
ene emazte ta umetxoak,
poztu zazute bihotza.

Badakigu ez giñala etorri
beti hemen egoitera,
eta Jainkoak hartu nazala
bere jauregi maitera.
Ene maiteak, behar duzute
tristuratikan atera:
orain banatzen gaituen Jaunak
bilduko gaitu batera.

Juan Narbaiza bertsolaria, Eibar.

* * *

Ez dut esango gauza berririk bertsozalearentzako. Baina gaia eman, begiak itxi eta ortzak estutuz gaiari muin-muinetik eltzen zekien, gutxik bezela, Xalbadorrek.

Alabaina, bazituen oso bereak zituen gaiak. Eta hoiien artean sartzen zan artzantza, zalan-tzarik gabe.

Bihotzaren erdi-erdian bizi zuen artaldearen irudia. Etzitzai on gai postizoa, benetakoa baizik.

1973-ko abenduz, Azpeitian Txapel zanaren oroitzarrez egindako jaialdian, «mendiko pakea utzi eta behera datorren artzaiari iru bertso» botatzeko eskatu nion.

Eta irakurleak emen ditu bat bateko hiru bertso mardul hauek:

Artzain maitea, sinetsi duzu
harro batzuer entzuna,
«Utz mendia ta zatoz gugana»
baitaike erran dautzuna.
Ez dakizu, ez, gizarajoa,
horrekin egin duzuna,
mundu txar bati sartu baitzira
utzirik askatasuna.

Uste zinuen kaletarrekin
zinitaizkela abildu,
zure ametsak kale txar hortan
laster ditaizke amildu.
Lenago zure izaitetarik
horrek baitzaitu bipildu,
menditik urrundu zira bainan
ez zeruetât hurbildu.

Zure kaltetan erabili du
ongi norbaitek mingaina,
eta gero zuk bildu beharko
zure lurrean hark eraina.
Kalean uros ez zintaizke izan,
harek esan zuen baina,
mendi gainean izaten baita
Jainko Jaunaren dohaina.

Joxe Mari Iriondo, Azpeitia

AMATXI

Oiartzun'en, 1973-VI-10'an, igandearekin noski, bertsolari-jaialdia ospatu bearra zan.

Ordurako, Xalbadorrek *Odolaren mintzoa* liburua asia zuan. Sekretariotza egitea neri egokitu baitzitzaidan eta aotik aorako bertsoen batzuk ere ongi emango zutelakoan, onela esan nion, bi edo iru egun aurretik, gai-jartzalle egin bear zuan Juan Mari Lekuona adiskideari:

— Aizu: ola ta ola ari gera. Ea, ba, Xalbadorri gai egokiren bat ematen diozun, liburuan jartzeko bertso ederren batzuk kanta ditzan.

— Ondo da —esan zidan—. Utzi nore kontu.

Ala, bakarkako gaietan Xalbadorren txanda iritxi zanean, onela esan zion:

— Urrengoa Xalbador. Gaia da: amatxiren eskuak; amonaren eskuak.

Xalbadorrek iru bertso eder kantatu zituan. Eta, beraren gogokoak ere izanik, *Odolaren mintzoa* liburuan agertu ziran.

Bañan gertaera onek uste gabeko luzagarri eta ondorena ekarri zuan.

Elizondo'ko Mariano Izeta ere an zan entzuleen artean. Eta, itxura danez, ari ere asko gustatu zitzaion Lekuona'ren gaia.

Ala, andik astebetera, 1973-VI-17'an, Elizondo'n bertsolari-jaialdia zan eta bera ango gai-jartzalle egin bear zuana. Eta Xalbadorri, bakarkako gaia jartzerakoan, onela esan zion:

— Amatxi euskaldun xaar bateri, iru bertso.

Ni ere an nintzan entzule, eta Xalbador, jendearen aurrean beti serio jarduten bazan ere, ori entzun eta bestetan baiño serioago jarri ote zan iduritu zitzaidan.

Eta ala izaki. Saioa bukatu ondoren, etzegoan Xalbador oso gozoa:

— Oiartzun'go sujeta eman behar gaur ere eni Izeta horrek...

Gai bera ez izanda ere, oso antzekoa baitzan. Ala ere, ez det uste Izeta'ri ezertxo ere esan zionik. Ori baiño geiago bear zuan arek, iñori gaizki esaka erasotzeko.

Ni ez nintzan Xalbadorren asarrez batere arritu. Ez baitzuan bere gogoko, gai bera bein baiño geiagotan erabiltzea. Askotan entzun izan nion ori. Bide ortatik bertsolaria errexkerira erortzen dala esaten zuan. Berari, aldi bakoi-

tzean esakizun berria billatzea gustatzen zitzaien. Leen eta azken agurra ere, berri-berria kantatuko zuan arek beti. Ori zala eta, ederki estutzen zuan gizagajoak bere burua.

Ala ere, ederrak izanagatik ere, etziran bertso auek *Odolaren mintzoa* liburuan agertu. Egia esan, berari erakusten ere ez giñan ausartu.

Zerutik barka dezaigula, beraz, liburu ontan argitaratzen baditugu. Bañan merezi dutelakoan gaude:

Amatxi izena entzunik
bihotza daukat betea,
amatxik ideki izan zuen
gure etxeko atea.
Xahartu zira bainan oraino
pollit amatxi maitea;
mundu hunetan gure artean
luzaro bizi zaitea.

Andretan agurgarriena zu,
erraiten dautzut egia;
mingaina zure goresteko dut
nik egun motelegia.
Gure lurrari zuk ixuria
gorputzeko izerdia,
eta nigarrek karramiskatu
derautzute aurpegia.

Amatxi nolakoa izan den
oraino daukat gogoan;
etxean bat maitea banuen
ez nabila gaur auzoan.
Nola ez maita haur batek hori
ni ibili naizen kasoan?
Biziko oren goxonak ditut
iragan zure altzoan.

Eta egun artako azken agurra:

Eskerrik asko, baztandar ona,
gaur hartu dut atsegina;
oraino ere kausitu zaitut
nik zu lehengo berdina.
Bertsolariak ez dezake gaur
zuer eskatu ezina:
edozoin ekaitz jinikan ere
eskualdun beira arima.

A. Z.

UZTAPIDE

Uztapide kanturako gauza etzala gelditu zanean, an eta emen omenaldiak egiten asi zitzaien bertsozale jendea. Bai Eibar'en ere, 1973'-eko maiatzaren 27'an.

Egun artan, Xalbadorrek onako bi bertso aukeratu zituen; bañan sei puntuko bertsoak, doñu ez ezagun batean.

Andik egun batzutura, Uztapidek, *Lengo egunak gogoan* izeneko liburua orduan egiten ari baitzan eta sekretariotza nik egiten bainion, onela galdetu zidan:

— Zer zan Xalbadorrek Eibar'en atera zuan doñu *extravagante* ura?

Ain zan ez-ezaguna, bere denbora guziaz kantulanean eramana zuan bertsolari batentzat ere.

Doñu ori iñork solfeoz ikusi nai badu, *Odo-laren mintzoa* liburuan arkituko du, 181 orri-aldean, Xalbadorrek *Agertu orduko gorde iguzkia* bertso-sailla doñu ortan jarri baitzuan.

1. Oiartzun'en banuen
nik lagun bat jatorra,
hainbeste maitatua
ta bera maitakorra.
Erain duzun aziaren
uzta hementxet horra,
gauza hunen onartzea
daukazu derriorra:
jendez beterik dago
gurekin den leihorra,
Eibar'ek pagatu dautzu
zurekin zuen zorra.

2. Uztapide, aurreko
jende hori beha zak:
zer frutu eman duen
hire bihotz beratzak,
etzirela alperrikan
hik hor egin urratsak.
Ongi egin dituk beti
mundu huntako gauzak,
oraino ez hezala
utzi esperantzak,
ixilik bedên bisita
zazkik euskaldun plazak.

A. Z.

AIHERRA

Aiherra'n, bertsolariak Bazkoz izan oi dira.
Oitura ori dute.

Baita ere ondorenean, 1972, 1973 eta 1974 urteetan beintzat, kantatutako bertsoak kopiatu eta multikopistaz zabaldu.

1974'ean, Apirillaren 14'an, sei bertsolari auek izan ziran: Mattin, Alkat, Xanpun, Arrosagaray, Ezponda eta Xalbador.

Leen agurra, «etxetan ezin jinez egon direneri» egin zien Xalbadorrek:

Gazteak eta zaharrak ere
badu bere bizioa,
ta Bazkok ere ez du barkatzen
gizonen ofizioa.
Egun etxean egoitea da
gauza aunitz karioa,
Jesus maiteai eskain zazue
zuen sakrifizioa.

Gai asko erabilli ziran noski:

— Alkatek, eskuara ttipitzen ari dela. Xanpunek, aldiz, egungo Aiherrako manera ikusiz ez hola uste.

— Mattin portean ari. Denetarik badu: taxi, kamiun, autokar... Bainan orai, ezantzaren aldi txar hunekin, lanetan da. Xanpunek eta Arrosagaray'k beren kontseiluak emaiten dazkote, eta berak ihardesten.

— Ameriketako gizonak egiten dituzte baxerak: bazkal ondoan, ontziak garbitu. Mattin, zer pentsatzen duzun, hiru bertsu.

— Arrosagaray senarra, Xalbador emaztea. Zazpi haur bazituzten jada eta huna nun zortzigarren baten maneran gertatzen den emaztea. Orai ibiltzen da zernahi solas, lege bat ere arras laxoa egin beharra ta... Jainko-legea bestalde... Zer egin?

— Xanpun, haurrak behar direla larderiatu. Ezpondak ezetz; oraiko egunean behar direla gazteak libroago utzi, beren nortasuna berek egin dezaten.

Eta abar eta abar.

Xalbadorri, bakarka kantatzeko lenengo gaia:

— Xalbadorrek Aiherrako komita ukaitean ihardetsi zuen ez zuela egundaino Bazkorako komitiko ukan ordu arte, Garizuma hasi gabe. Orai, garizuma-bazkoak nola joan zauzkitzun, Xalbador, zuri, bi bertszuz.

Xalbadorrek:

Zuen ta ene arteko gauzez
batere ez naiz ahalge,
nik hitz horiek erran nituen
ez bainintzan ez herabe.
Nolaz Bazkoa egin ditaike
garizuma sartu gabe?
Pizteaz ez ditaike ez orroit
sekulan norbait hil gabe.

Garizuma da beti enetzat
denbora puska iluna,
ta guk ere hil behar dugula
orroit-arazten daukuna
Bazko urrundik asko aldiz nik
izan arren ba entzuna,
sekulan ez dut hori gozaten
etorri gabe eguna.

* * *

Urrengo gaia, bakarkakoa au ere:

— Xalbadorren pasaporta. Ez baitute utzi
Añorgako lagunetarat eta Enbeitaren omenaldi-
rat, bi bertsu eman ditzola Francori, eta beste
bi hango eskualdun anaieri.

Xalbadorrek:

Zorigaitzeko Franco jauna're
aipatu behar badut nik,
hari gaizkirik ez erraitea
nuke naski hoberenik.
Bada ni baino lanjerosago
muga hortan dabilanik,
zu atakatzen bazaituzte're
nik ez daukat, ez, hobenik.

Lege zorrotza duzu ordea
muga hortan ezarria,
anaiak berexten gaituena,
hori da nigargarria.
Zuk deraukuzun herra gaixtoa
ez dautzut nik ezarria,
nik ez deraukat bertze hobenik,
bai, maite Euskal-Herria.

Oi, Añorgako adixkideak,
hauk egun txarrak direla,
zuen bestarat egin zinuten
gure etxe bortan: Hela!
Bainan legeak zorrotzak dira
eta ni hoin naiz apala;
ez jina gatik, pentsa zazute
denak anaiak girela.

Nik zer sofritu ote nuen ba
horrarat ez etortzean,
zer-nahi gauza eginen nuen
orduan odol hotzean.
Zuen pentsari hasi nuen nik
egun hura goiz-goizean,
ta arrats arte han egon nintzan
beti zuek bihotzean.

* * *

Egunak eskatzen zuan gai berezi bat ere,
Xalbadorrentzat izan zan:

— Esplika bi pertsuz zer den egungo aberri-eguna eta zer balio duen.

Xalbadorrek:

Herri maitasun badu Jainkoak
gure baitan ezarria,
eta gurea izan behar da
lehenik Euskal-Herria.
Bihotz duenak senditzen baitu
herriaren egarria,
urtean behin ohora zagun
guk e gure aberria.

Badakit, denen bihotza ez du
ene bertsoak beteko,
ixil-ixila egon banintza
askoz nuela hobeko.
Guk dabilagun urratsa ez bedi
izan nehoren kalteko,
bainan herria ohora zagun
euskaldunak girelako.

Azkenik, azken agurra emateko, ikus arte
esateko alegia, onako bertso au kantatu zuan
Xalbadorrek:

Aiherra, ikus otoi
gu nola gabiltzan,
zuen ongi etorri
hau izan den gisan.
Herri maiteagorik
nihauren bizitzan!...
Beti zu holakoa
zaite otoi izan,
hemengo gaurko Bazkoak
beti iraun dezan.

* * *

Izan ere, denbora-aldi batean, mugaz ego
aldera ezin igarorik gelditu zan. Orduko agin-
tariak oztopoa jarri, alegia.

Xalbadorrentzat naigabe aundia izan zan ori. Eta bere sentimentua agertzearren, bertsoak jarri zituan: «O, Gipuzkoa, maitatu zaitut...» *Odolaren mintzoa* liburuan arkituko ditu irakurleak.

Bañan gauzak nola gertatu ziran, Xalbadorrek berak eskutitz batean adierazi zigun. Damurik, berak urterik etzuan idatzi, eta guri ere utsune ori betetzea aztu. Bañan 1974 urtea zala uste degu.

Onela dio:

«Urepele, Otsailaren 20-an.

Adixkidea:

Jose Mari Iriondoren karta hartu dut gaur.

Marxoaren 10-ean Azpeitiarat joango ote naitzen eskatzen daut, eta, badakizu, Enbeitaren omenaldirako egin daukutenak zerbait gogorat emaiten daut ene eta Mattinentzat, bereziki enetzat, zerbait badutelako susmo bat.

Ez dakit nola ez nauzun erran joan den igandean; bainan nik, hortik iges datozenentzat dagon obra batentzat, izena eman nuen lehengo batean. Orai dolu det; bainan nik ez nuen uste izen heiek nehon agertuko zirenik, eta ez direa bada hemengo periodiko guzietan agertu!

Hain xuxen, izen horiek zabaldu diren aste-koa zen gure horrat joaiteko debekua. Nahiago det denbora puxka batez horrarat ez agertu, bada ez bada ere.

Zuri idazten dautzut, Jose Mariren zuzenbiderik ez dakitalakotz. Zuk esaiozu nik zer diotan karta huntan. Komeni laike, ene gostuko, baimenik-edo eskatu behar bada, ene izena ere botatzea, ikusteko zer egiten duten, bainan zuen aldetik ene esperantzarik gabe. Hobeko da gauza hauen berri zuk eta Jose Marik bertzerik nehork ez jakitea. Ez Mattinek berak ere, horrrat baldin badoa.

Igandean esandako bertsu heiek ja bukatuak ditut. Maiz maiza behar zinuke zuk hunarat etorri.

Ikus arte, adixkide ona.

Xalbador.»

A. Z.

HELETA

1974 urtean, Heleta'n izan zen, aspaldian nihun ikusi ez dutan bezalako bertsu saio polit eta beroa.

Larunbat arratsa zen eta, saioa aintzin, Ospitalea izena deraman baserrira, Mendiburu bertsulariaren etxera, gomit ziren afaltzerat bertsulariak.

Hor ziren Xalbador zena, Mattin, Ezponda, Alkat bere andrearekin, Mixel Itzaina gai emale bikaina eta herriko erretorea.

Afari denboran ere izan ziren solas aldi beroak.

Heleta'ko *Gaztetxea*'n zen saioa. Sala entzulez betea zen eta bertsulariak trenpu gaitzean ziren. Jendea biziki gustatu zen arrats hortan. Zer irriak, bereziki Mattinekin! Hau izigarriko forman zen.

Huna erabili zituzten gai batzu:

— Mattin telebixtaren alde eta Mendiburu kontra.

— Xalbador eta Ezpondarentzat gaia hau da: izena eta izana.

— Mattin berrogoi urteko donado bat zira. Ezkondu nahizko xedea kazetan agertu duzu. Bi neska badituzu orai ondotik: bat hogoi ta hamabi urtekoa, Ezponda; bertzea, hemezortzi urtekoa, Alkat.

— Frantziako bozkak iragan berriak ditugu. Mattinek eginen du kanpoan gelditu den Mitterrand, eta Xalbadorrek barnean sartu den Giscard.

— Xalbador, Mendiburu eta Mattin, hiruna bertsu zuen haurretaz.

Gai huntan, Mattinen ondar bertsoa hau izan zen:

Haur ainitz etxian kaltekor dela
gazte hoiien arabera,
ni beti familia haundiarentzat
izan dut ene idera (1);
lengo zaharrek zazpi zortzi bat
zuten gutti gora-bera,
eta hamar zituenak ere
batto ez zuen sobera.

---

(1) Ikus, Mattinek semeari jarritako bertso-sail batean diona:

Familarekin guk badiagu
pena frango pasatua:
bortz gaizki izan, bertze bat galdu,
bakarra konserbatua...

Ondotik, gai hau eman zion Mixel Itzaina'k
Xalbador zenari:

— Xalbador bakarrik. Haur botatzeaz edo
haur galtzeaz zer diozu?

Eta Xalbadorrek hiru bertsu hauk kantatu
zituen:

1. Oxtion mintzatu da
gure Mattin bera:
hamarretan ez dela
bat ere sobera.
Orai haizu uztera
legen arabera,
ez goatzi, ez, gora,
bainan gain behera,
ausartatzen bagira
gure haurren galtzera.
2. Bazterretik entzuten
dugu guk erraile,
nahi luketenak hoi
nunbeit baitirade.
Oraino egon gaiten
gurearen jabe;
haurren galtzerat gu're
jartzen bagirade,
izan gaizke guhauren
haurraren hiltzaile.

3. Gero heldu direnak
ez dira hobeak,
galduko ere tugu
gure ohoreak.
Haurrak hazten dituzte
direnek pobreak.
Onartzen baditugu
holako legeak,
gu baino krixtauago
dira abereak.

*Jean-Pierre Mendiburu bertsularia,
Ospitalea, Heleta.*

ITSASU

Eguberri batez, Itsasun, bildu ginen Alkat,
Irigaray eta nihaur, Mattin, Mitxelena, Lazkao-
-Txiki eta Xalbador zenaren inguruan.

Huna Xalbadorrek Itsasuri egin agurra:

Euskal Herriak denek dakigu
duela ainitz ontasun,
herri hau ere ontasun bat da,
jende maiteak, hau entzun;
egun kontentez aurkitzen bainaiz
zuen artean Itsasun,
Jainkoa, zuri galdatzen dautzut
gogoak argi ditzazun.

Mixel Itzaina gai jartzaile finak Xalbador-
rrentzat asma zuen gaia, injustizia izan zen. Hu-
na Xalbadorrek kantatu bertsuak:

Maiz penarekin sartzen bainaiz ni
sujet sarkor horietan,
aizu, Itzaina, erranen dautzut
nik behin eta bietan:
Injustizia ez ote dugu
guk maiz gure begietan?
Uste dut egun aurkitzen dela
hori leku guzietan.

Injustizia ezagutzen du
segur egungo mendeak,
ta heldu diren egunak naski
guretzat ez dira hobeak.
Batzu soberakinean daude
leporadino beteak,
ta urruntxago behatu eta
goseak hiltzen jendeak.

Etsenplu ona ez da, ez, aski,
oi, ez zaitela ilusi,
horren gantikan gauza nun-nahi
beharko dugu ikusi.
Galda dezogun hau segitzera
otoi ez dezaigun utzi,
injustiziaren pean barda
sortu zeraukun Jesusi.

Beste gai hau ere, Mixel Itzaina'k egun hartan Xalbadorrentzat asmatua:

— Xalbador, Eguberri da sortzearen pesta. Huna zure aintzinean orai sortu haur berria. Gauza guti da: nigar bat. Horren aintzinean zer heldu zauzun gogorat, haur horri berari erraiten diozu.

Xalbadorrek:

En'aintzinean ikusten zaitut,
sortu berri ziren haurra,
deusik oraino ez dakizuna
baizik egiten nigarra.
Esperantza dut nik zutan gero
izanen dela indarra,
alegeratzen nau gauza horrek,
badugu zure beharra.

Haur sortu berri bat aintzinean
aurkitzen bainaiz ni hemen,
zer zoriona senditzen dutan
dener dautzuet erranen:
zerbaiten beha ginauden eta
nola amentsa bete den,
esperantza bat sortu zerauku
bardarratsean Betlem'en.

Haur ttipi zinen zure sortzean
t'ama zure inguruan,
nik dudan pentsamendu bera hark
ez ote zuen goguan?
Arrazoin zuen konfientzia
sartzean zure onduan,
ikusten baita zure argia
bi mila urteren buruan.

Itsasun bildu ginen urte hori zoin zen bi-
latu nahi baduzu, urte hortan egin zituen Xal-
badorrek «Haur galtzea delako legea dela ta...»
delako bertsuak, eta urte hortan zuen irabazi
Mendaro Txirristaka saria (1).

Jean Pierre Mendiburu
bertsularia, Heleta

---

(1) 1974 urtea, beraz.

LUR-İKARAK LEHERTU EGOITZA

Eskualdun apez gaien agerkaria, *Txantxikitin elgarrekin* tituluarekin, liburuxka batean, atxeman ditut ezagutzen ez nituen pertsu hok. Ez dakit, beraz, noiz edo nun emanak zituen; ez dira bertze liburuetan agertu. Dena dela, Xal-badorrek emanak zirela segurta nintaike, izenpetuak direnaz gainean.

Airea: «Ttiki ttikitik aitak et'amak...»

1. Kasu hauetan ez da errexat pertsu kantatzen artzea, badakizue zer izan daiken egoitza baten galtzea. Hala kustean, etxe maitea, enetzat gauza tristea, ni sortu eta zu baitan hazi izan nauzun zu, etxea.

2. Zure barnean ni uros nintzan,
nola nintaiken bertzela?
Auzokok ere zutan sartzean
egin izan dute: «Hela!»
Oi lur-ikara deitoragarri,
gutarik urrun zaitela,
ez dirot sinets, harresi onak,
hortaratu zireztela.

3. Hainbeste urtez zure barnean
hoinbeste uros egonik,
hola ikusiz ez da munduan
triste ez dagon gizonik.
Enetzat denbora joana da,
orai indarrik ez dut nik;
ba ote da berriz len bezala
ezarriko zaituenik?

4. Ustez bagira zerbaitxo eta
heldu da ekaitz zorrotza,
azpian lehertzen dituela
gure gorputz ta bihotza.
Barren-barrendik egiten diot
gure Jaunari otoitza:
bizi gireno zutik dagola
babestu gaituen egoitza.

Leonie Xalbador, Urepele

EUSKALDUN GAZTERIAREN EGUTEGIA (1977)

Euskaldun gazteriaren kalendriera edo egutegiarentzat galdatu ziozkaten Xalbadorri zontze bertsu. Batzu, *Odolaren mintzoa*'n agertuak direnetarik eman zituen; bertze batzu, aldiz, berriak moldatu zituen, zoin egunez aterako ziren eta egun hari zoakon zerbeit kantatuz.

Maiatzaren lehen egunean San Josepe langilea ohoratzen dugu. Bestalde, Ipar Euskal-Herrian jai eguna da. Lanaren pesta deitzen diogu eta lantegiak hetsirik daude. Huna maiatzaren lehen eguneko atera zuen berttua:

Lanarekin gabiltza
mundu huntan gaizki,
batek sobera eta
bertzeak ez aski.
Ez dugu alfer egon
nahi bereziki,
baizik lana eginez
bizi ohorezki.

Ez da segur alfer egon gure Xalbador. Bere lan partea eta bertze batzuen ere ohorezki eginik itzali da.

Itzali, baina oraino ere hor, oraino ere hemen. Eta beharrik!...

Maiatzaren 2'an ere, gai beraz bertze bat ere azaldu zeraukun:

Batzuk beti lanean
uda ta negua,
bertzek ezin atzeman
hortan enplegua.
Lana ez bedi izan
gure enegua,
beharrezko da baina
ez da gaztigua.

Hasian hasi, bertze lan mota bat ere aipatu zeraukun Xalbadorrek Maiatzaren zazpiko mezuan:

Barnez sendi garenak
euskaldun beroak,
batzuentzat haur gira,
bertzentzat eroak.
Logale direnentzat
gira saltseroak,
gaineratekoentzat
politikeroak.

Ondoko larunbatean, Maiatzaren 14'ean, berdin ederki jarraiki zion gai berdinari:

Hola mintzo zirena
gutaz hitz erdika,
zure kontzientzia
dukezu kilika.
Zure ur hortaz, otoi,
gu ez benedika,
euskaltasuna berez
ez da politika.

Berriz gutartekoeri buruz itzuli zen maiatzaren 21'eko koblan:

Gure otso horiek
egundainotikan
maltzurkeriz gaituzte
sartzen politikan,
horrela eman eta
bi hiru zatitan,
ahorat errexago
biltzeagatikan.

Maiatzaren 28'ko orrian, argitzen gaitu bera zeri ohartu den; eta, beraz, kasik erran nahiz bezala dagola iduri du, guk ere zeri behar ginuken ohartu:

Nik ene politika
nahi nuke klartu,
ez naute alderdiek
luzaro behartu.
Zer nuen egiteko
bainintzan ohartu,
deus emaiten badute
esker onez hartu,

bainan hoién arteko
auzitan ez sartu.

Uztailaren 14'ean, Frantziari loturik gaude-
naz geroz, ipar euskaldunak orroitzen gira Fran-
tziarentzat hil diren gudariez.

Zuzen den bezala, Xalbadorri gogoratu zaiz-
kioken Euskadirentzat hiltzen diren gudariak,
eta bertsu maitekor hau eskaini zeien:

Gu bazterretik beha
ez azol ta umil,
eta gudu bizian
gure zonbeit mutil.
Helburu sakratu bat
heien baitan dabil,
bi hitzetan ditaike
helburu hori bil:
herri hunentzat bizi
edo hunentzat hil.

Eta Uztailaren 25'koan:

Gutarik norbait hiltzen
duten aldi oroz,
bi begiak bustitzen
zauzkit nigar beroz.
Gauza bat hoin garesti
ez ditaike eros,
hobe da berma gaiten
bihotzez ta gogoz,
gainerakoz nagusi
ditugunaz geroz.

Azaroaren 25'ean Santa Katalina ohoratzen dugu. Eta egun horren karietarat baditu berrehun eta hogoi ta hamar urte Heleta'n egiten direla, urte guziez, kabala feria famatuak.

Xalbador zenak Heleta osoki gogokoa zuen eta bertsu hau eman zion:

Santa Katalina non
sortua zen ote?
Zer arizan ote zen
sortzetik hil arte?
Zerutik ferietan
hartu zuen parte,
geroztik Heletarrek
berena daukate.

Abenduaren 19'ko hostoan bildu dutan neurtitza:

Gurekilan harturik
emaitza bedera,
goazen egun guziak
Betlehem aldera,
keinuka ari baita
zerutik behera,
Magoek begiztatu
zuten izar bera.

Eta goi izarren artetik baitzakien Xalbadorek gizon adimendu zentzurat jausten, edozoi-
nek aise konprenitzeko heinean, ixuri du Abenduaren 24'eko esperantzazko deia:

Guk sortzeko ginuen
gela apaindua,
Jesusek abereen
tegi arraildua.
Guk herrarekin dugu
itsustu mundua,
Jesusek amodioz
zabaldu zerua.
Atzeman nahi bada
denbora galdua,
idek bihotzak eta
zapa urgulua.

Horra zer olerkari paregabekoa ginuen gure
Xalbador: bertsularietan olerkariena, olerkarie-
tan bertsulariena.

*Jean Pierre Mendiburu
bertsolaria, Heleta.*

* * *

Egutegi ortarako jarri zituan bertsoak, orri
batzuetan eskuz idatzi ta guri ere bialdu zizki-
gun Xalbadorrek; eta orri oietan, Mendiburu
bertsolariak aitatu gabeko beste zenbait bertso
ere arkitu ditugu. Egutegian agertu ziran edo
ez, ez dakigu.

Lenengoa, Urtatsetarako, Urteberrirako ale-
gia, jarria:

Urtea hastean da
itsasoko ura,
xirripa bat baizik ez
heltzean burura.
Gibelerat behatzen
duenak ardura,
errex hatzemaiten du
bizia laburra.

Bigarren go ontan, diruak eta euskerak alka-
rrekin duten zer ikusia adierazten du:

Lehen ere mintzatu
naiz hametaka aldiz,
diruak duen munta
erakutsi nahiz.
Gure ohiduretan
badu parte aunitz:
ez ginezazke entzun
frantsesezko lau hitz,
eskuaraz mintzatzea
bizipide balitz.

Urrena, aitari buruz onako bertso au:

«Nolako aita eta
haurra halakoa».
Aita, izanen niza
zu bezalakoa?
Hortako zu zaitut nik
baitezpadakoa,

beharrezko baititut
zure amodioa,
zure izerdia ta
zure behakoa.

Politikari dagokion beste au ere bai:

Edozoin izan ditén
gure kargudunak,
gaurkoak ere dira
atzokon lagunak.
Ez ditzagun iragan
gau eta egunak,
hortik kobratu ustez
hartze ditugunak;
bertze egitekorik
badu euskaldunak.

Eta, azkenik, aberri-egunerako jarri zuana:

Guziz ahaltsu Jesus
berpiztu berria,
beira zazu hiltzetik
gure Euskal-Herria!
Batzuk badute ere
dudan ezarria,
euskaldunek hau dugu
gure aberria.

A. Z.

AZKEN PERTSUAK

Antton, Lantziri'ko seme bat da. Lantziria da Urepele'ko familiarik ederrena. Hogoï haur izan dituzte. Hirur Jainkoak hartu zituen, ttipiak zirelarik; bainan bertze hamazazpiak, denak bakotzak bere ofizioa hartu dutenak dira.

Duela zombait urte, etxe berria egin dute, etxekoz etxeko, erleak bezala ariz, batek ala besteak bere lana agerian ezartzen zuela: har-gintza, zurgintza, tinderoa, harozgoa eta abar... Familia guziz baliosa eta ohoragarria.

Antton hau esposatu zen 1976'garren urtean, Urriaren 30'ean, Aldude Mielene'ko Pierrette'kin. Hirur anaia badira ezkonduak hirur ahizpekin.

Antton eta Pierrette ezkondu ziren, beraz, Xalbador hil baino zortzi egun lehenago.

Xalbadorrek bere liburua *Odolaren mintzoa* finitua zuen, eta kontent jarria zen, pausa aldi bat hartu beharrez bezala; eta hor nun heldu zaikon Antton hau, galdez, hea espos mezan kantatzeko pertsu batzu eginen zituen.

Baietz hitzeman zion. Nork erran bere azken egunak zituela?

Bere gelan egin zituen ixil ixila, eta ez zuen denborarik izan, usaia zuen bezala, hek eni kantatzeko, espos aintzineko igandean jin baitzen Antton prisaka bere pertsuen bila.

Beldur naiz ez zituela kopiatuak ere, eta bere zirimarra eman ziola, zeren nik ez nuen deus atxeman. Gero, Anttonen ganik ditut esku-ratu.

Hok ziren, beraz, Xalbadorren azken pertsuak.

Airea: «Uholde baten pare...»

Errepika

Jauna, zu, amodio
iturri garbia,
izan zaite esposen
bihotz lokarria.

1. Beha bi gazte hauek
zoin kartsu dabiltzan,
maitasuna finkatu
beharrez elizan.
Zuk hauen batasuna
har zure gerizan,
gaur eginaz damurik
ez dezaten izan.

2. Kreatzerat deituak
dituzunaz geroz,
ez ditezela lohi
horren ondorioz.
Bainan bai dezatela
obra egun oroz
beren amodioa
zure amodioz.

3. Baitakizu zer diren
kreatzaile kargak,
lagunt beren karguan
ait'ama beharrak.
Hauen amodiotik
heldu diren haurrak,
argi ta bero bitza
zurearen garrak.

4. Egun izanagatik
kargutan hoin gora,
ez dezatela ahantz
beren haur denbora.
Biek beren ait'amak
bitzate ohora,
deusek ez baitu hausten
heier dugun zorra.

5. Sor lekuan zorion
dezatela kausi,
arbasoen legerik
ez bezate hautsi,
eskualdun fededunak
ager ditzen beti,
zure lekuko eta
herriaren bizi.

6. Beha gisa bat edo
bertzerat ezkontzan
zorion iraupenik
ez dutenak izan,
Zu baitako fedea
argiz gida ditzan,
berexite saminena
ez dezaten jasan.

Leonie Xalbador, Urepele

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

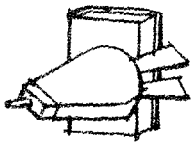
1. R. Artola: Sagardoaren Graziya (*Aitua*).
2. M. Soroa: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. F. Apalategi: Euskal mutillak armetan, I. (*Aitua*).
4. Pepe Artola: Ustez laguna detan. (*Aitua*).
5. P. M. Urruzuno: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. T. Alzaga: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. R. Azkarate: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. A. Apaolaza: Patxiko Txerren. (*Aitua*).
9. B. Iraola: Oroitzak. (*Aitua*).
10. Errege eguneko bertso sayoa. (*Aitua*).
11. P. Larzabal: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. Bilintx: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. M. Izeta: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. P. Larzabal: Iru ziren. (*Aitua*).
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I. (*Aitua*).
16. A. M.ª Zabala: Gabon gau bat. (*Aitua*).
17. A. M.ª Labayen: Malentxo alargun! (*Aitua*).
- 18-19. A. Zavala: Txirrita. (*Aitua*).
20. F. Goñi: Lurdesko gertaerak. (*Aitua*).
21. P. Larzabal: Herriko bozak. (*Aitua*).
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962). (*Aitua*).
23. Aizkolariak. (*Aitua*).
24. F. Imaz: Bertso guziak. (*Aitua*).

25. A. P. Iturriaga: Jolasak. (*Aitua*).
26. A. M.ª Zabala, A. Larraitz, Mir: Periyaren zala-partak. (*Aitua*).
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (*Aitua*).
28. B. A. Mogel: Ipui onak. (*Aitua*).
29. T. Alzaga: Burruntziya. (*Aitua*).
30. G. Anduaga: Egunsentiko txoria. (*Aitua*).
31. M. Soroa: Baratzan. (*Aitua*).
32. M. Elicegui, A. Zavala: Pello Errotaren bizitza. (*Aitua*).
33. M. Elizegui, A. Zavala: Pello Errotak jarritako bertsoak. (*Aitua*).
34. P. Larzabal: Senpere-n gertatua. (*Aitua*).
- 35-36. J. V. de Echagaray: Festara. (*Aitua*).
37. A. Cardabercz: Euskeraren berri onak. (*Aitua*).
38. S. Salaverria: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. Bertsolariak: Amar urteko bertso-paperak. (*Aitua*).
- 40-41. J. R. Zubillaga: Lardasketa. (*Aitua*).
42. Uztapide: Noizbait. (*Aitua*).
43. Bertsolari-txapelketa. (1-I-1965). (*Aitua*).
44. P. Larzabal: Hilla esposatu. (*Aitua*).
- 45-46. J. M. Satrustegui: Bordel bertsolaria. (*Aitua*).
47. P. M. Urruzuno: Iru ziri. (*Aitua*).
48. P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe: Teatro zaarra. (*Aitua*).
- 49-50. A. Zavala: Pello Errotaren itzala. (*Aitua*).
51. P. M. Urruzuno: Ur-zale baten ipuiak. (*Aitua*).
- 52-53. G. Anduaga: Bertso-bilduma.
54. A. Zavala: Pernando Amezketarra bertsolaria. (*Aitua*).
55. Basarri: Laugarren txinpartak. (*Aitua*).
56. A. Zavala: Udarregi bertsolaria. (*Aitua*).
- 57-58. C. Beobide: Asis'ko Lorea. (*Aitua*).
59. A. Zavala: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. A. Zavala: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari. (*Aitua*).
61. A. Zavala: Gaztelu bertsolaria. (*Aitua*).
62. A. Zavala: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. A. Zavala: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak. (*Aitua*).
65. J. M. Satrustegui: Luzaide'ko kantiak. (*Aitua*).
66. A. Zavala: Iru bertsolari. (*Aitua*).
67. Bertsolari-txapelketa (11-VI-1967). (*Aitua*).
- 68-69-70. A. Zavala: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. A. Iturriaga: Ipuiak. (*Aitua*).

73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari. (*Aitua*).
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsok. (*Aitua*.)
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria. (*Aitua*.)
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak. (*Aitua*.)
84. *M. Matxain*: Uste gabeen. (*Aitua*).
85. *Xalbador*: Ezin bertzean. (*Aitua*.)
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.
- 88-89-90. *A. Zavala*: Xenpelar bertsolaria. (*Aitua*.)
91. *A. Zavala*: Txapel bertsolaria. (*Aitua*.)
92. *I. Alkain*. - *A. Zavala*: Alkain aita-semeak. (*Aitua*.)
93. *A. Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak. (*Aitua*.)
94. *A. Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak. (*Aitua*.)
- 95-96. *A. Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. *A. Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari. (*Aitua*.)
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka. (*Aitua*.)
- 101-102. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*.)
- 103-104. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*.)
105. *José Inazio Etxeberria*: Mendi-gañetik.
106. *A. Zavala*: Pastor Izuela. - Ezkioko ta Segurako itxuak. (*Aitua*.)
107. *A. Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*.)
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*.)
- 109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsolaria.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-aria, 1972. (*Aitua*.)
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak. (*Aitua*.)
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria.
114. *A. Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. *A. Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak. (*Aitua*.)
116. *A. Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari. (*Aitua*.)
- 117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. *A. Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari. (*Aitua*.)
- 120-121-122. *A. Zavala*: Mendaro Txirristaka.
- 123-124-125. *A. Zavala*: Zapirain anaiak.

126. *A. Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. *M. Arozamena*: Nere aldia.
128. *A. Zavala*: Amodiozko penak bertso berrietan.
129. *A. Zavala*: Afrika'ko gerra (1859-1860).
130. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (I).
131. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (II).
132. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (III).
133. *A. Zavala*: Arrantzaleen bizitza.
134. *J. M. Arrizabalo* - *A. Zavala*: Baso-mutilak.
135. *A. Zavala*: Jaioak bizi nai.
136. *A. Zavala*: Noe'ren ontzia.
- 137-138. *Ataño*: Txantxangorri kantaria.
139. *A. Zavala*: Soldaduzkako bertsoak.
140. *A. Zavala*: Nekazariak bai miseriak.
141. *Bertsolariak*: Bertsolari-Txapelketa Nagusia (Donostia, 1980-I-6).
142. *A. Zavala*: Txabolategi, Elkoro eta Leunda bertsolariak.
143. *J. J. Irazusta*: Nork bere bidea (I).
144. *J. J. Irazusta*: Nork bere bidea (II).
145. *J. J. Irazusta*: Nork bere bidea (III).
146. *A. Zavala*: Berridi eta Kuxkullu bertsolariak.
147. *Ataño*: Txori.
148. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (I).
149. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (II).
150. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (III).
151. *Mattin Treku*: Etxe xokotik kantari.
152. *Xalbador*: Herria gogoan.

AUSPOA
LIBURUTEGIA